

Kouwe Drukte

Jaargang 22 - nummer 62 - april 2018 uitgave van

De ^{verzamelkring} Doolster

Inhoud

Omslag en zo.....	3
Schaatsen uit Schipluiden (ZH).....	4
Column Jan de Wit.....	9
Schroef en sleutel bij Gorter-schaats.....	10
Ansichtkaart 4 – Woutje van de ijsbaan / Doorstart.....	11
Het merkteken LS.....	12
Cees lustte wel een borreltje / Hans Brinker, A classic Dutch story.....	13
De schaatsen van Willem Stoelhorst.....	14
Nat pak in Hamburgs wak.....	15
Salomon van Ruysdael en schaatsers op het ijs bij Alkmaar.....	16
Fuutschaatsen?.....	20
Jan Stender was een fenomeen.....	24
Opsporing verzocht: J.L. Emck.....	26
Het virtuele Schaatsenmuseum, een update / Papieren winters.....	27
Gezocht en gevonden: G. Kleyn.....	28
S-jes.....	29
Modelontwikkeling in schaatsen op het wapen De Raet – 6.....	30
Schaatsen uit Frankrijk.....	32
Schaatsen van de Amsterdamse schaatsenverkoper S. Lapidaire – een reactie Hollands versus Duits?.....	34
Schaatshistorie.nl.....	35
De gietijzeren schaatsenrijder.....	36
Posten en Stempels (27).....	38
Boek en Zopie 62.....	40
IJsbaanbel van Hoogezand naar Sappemeer / Oplossing kerstcryptogram 2017.....	42
Colofon.....	43

Medewerkers

Jan Biegelaar, Martin van der Bij, Ron Couwenhoven, Karen Davidse, Hans van der Donck,
Jan van Eijk, Jan Gores, Harry Karssies, Alex Kampinga, Matthy van Klaveren,
Theodoor van der Kooi, Frits Locher, Nelly Moerman, Wim Molenveld, Niko Mulder,
Aad van den Ouweelen, Caroline van Staaveren, Fred de Vegt, Simon Verschuieren,
Bert van Voorbergen, Jan de Wit

ISSN 1572-4476

Omslag en zo

Om nu eens niet met de omslagen te beginnen: onze aansporing in het vorige nummer 'Klim ook eens in de pen en verras jezelf, de redactie én ruim 160 lezers met een boeiend artikel' leverde maar liefst 22 (!) volwaardige bijdragen op. Zoveel enthousiasme past helaas niet in één nummer, dus we hebben een aantal artikelen moeten doorschuiven.

Opmerkelijk is dat bijna al die ingezonden kopij (merkjes of makers van) schaatsen betreft. Alsof er geen andere winterse objecten meer bestaan!? Aad van den Ouweelen weet wel beter. Zijn collage van de vijf gietijzeren modellen van schaatsenrijders in zijn verzameling staat op de **achterzijde**. Zijn speurtocht naar het verhaal achter de modellen leverde een 'Stientje' op.

Schaatsen uit Schipluiden is de titel van een grootscheeps onderzoek dat Hans van der Donck en Jan Gores deden naar schaatsenmakers uit de streek. Net als bij de Heulenaars in *Kouwe Drukke* 58, weten ze ook nu weer het nodige op te helderen.

Fred de Vegt houdt een pleidooi voor meer mooie schaatsen in ons blad. Hij trapt zelf af met een paar Franse kruischaatsen uit zijn collectie en daagt ons uit om het stokje over te nemen. Zo'n stimulans heeft Jan Biegelaar niet eens nodig. Hij presenteert een paar schaatsen met een bonte schakering aan etswerk, dat overigens is omweven met veel vraagtekens.

Er is iets mis met de uitsnede op de **voorkant**: de jarige staat er niet op! In dit geval de Grote of St. Laurenskerk in Alkmaar, die 500 jaar bestaat in 2018. Reden voor het Stedelijk Museum van de kaasstad om een tentoonstelling in te richten met schilderijen waarop het feestvarken in alle glorie staat te pronken, zoals onder andere een wintergezicht van Salomon van Ruysdael. Nelly Moerman volgt deze kunstenaar in zijn ontwikkeling als schilder van ijsgezichten, maar laat de jarige Laurens grotendeels voor wat hij is. Zo gaat dat in een magazine voor schaatsgekken, pardon ... liefhebbers van het wintervermaak.

Late winter

De grootste schaatsgeek van ons allemaal moest en zou zo nodig nog een keer gaan schaatsen op de uiterwaarden. Zwaar onverantwoord op zijn leeftijd, dat weet hij zelf ook wel:

Bart van de Peppel bij Dodewaard

Niet onverstandig dat je er bij zet dat ik de griep onder de leden had, want ik sta er wel een beetje belabberd op. De foto's die een dag ervoor zijn gemaakt, waren veel beter. Dat was op de Geul bij Wageningen. Het waaide zo hard, dat ik de benen voor de wind niet uit durfde te slaan en tegen de wind kon ik amper vooruit komen. De Geul is 1,5 km. lang, maar ik wilde bewijzen dat ik mijn vader geëvenaard had, want hij schaatste in 1986 op zijn 84e ongeveer op dezelfde plek tussen Gryt en mij in. Mijn familie sprak er schande van, onverantwoordelijk vonden zij het. Dat was het ook bijna geworden, want plotseling lag pa languit op zijn buik op het ijs. Gelukkig mankeerde hem niets, maar het was wel het einde van zijn zeer lange schaatscarrière. Hij leverde zijn schaatsen bij mij in en de rest van de familie was tevreden. Nu ik zelf 84 jaar oud ben, denk ik dat het verstandig is dat ik mijn langebaanschaatsen aan de wilgen hang. Maar niet mijn schoonrijders hoor! Al rijd ik alleen nog aan de stok met dames die me graag meenemen om over het ijs te zwieren.'

Redactie

Schaatsen uit Schipluiden (ZH)

In 1722 koopt Frederik Bontje in Schipluiden (ZH) een huis aan de Dorpstraat nr. 11 genaamd 'De Buys'. Frederik, die meestersmid was, heeft het pand omgebouwd tot smederij. In 1773 verkoopt hij het perceel aan Cornelis van der Meulen, smidsbaas te Schipluiden. Cornelis ging het blijkbaar niet voor de wind, want op 14 augustus 1787 wordt het huis en de smederij verkocht aan Aalbert van Hoek. Hij is meester-smid, evenals zijn zoon Jacob die later het huis en de smederij overneemt.

IJsbrand van den Bosch

IJsbrand van den Bosch, zoon van Dirk van den Bos(ch) en Hendrina de Joode (zie KD 58 Heulsche schaats of "Heulenaar") trouwt op 7 juni 1818 met Antje van Hoek, dochter van Aalbert van Hoek. IJsbrand is smidsknecht in de smederij van zijn schoonvader.

Op 25 oktober 1818 wordt het eerste kind van IJsbrand in Schipluiden geboren. Het is een zoon en wordt vernoemd naar zijn schoonvader Aalbert. Omdat Jacob van Hoek de smederij van zijn vader Aalbert overneemt moet IJsbrand op zoek naar een eigen smederij. Zeker is dat hij vóór 28 juli 1826 naar het dorp Hillegersberg (gemeente Rotterdam) vertrekt. Hij werkt daar als smid. IJsbrand krijgt samen met zijn vrouw Antje Verhoek nog 4 kinderen in Hillegersberg (zie KD 58). Tussen 1832 en 1833 vertrekt IJsbrand met zijn gezin naar Kwintsheul (gemeente Wateringen) en neemt daar de smederij van Gerrit Mol aan de Lange Wateringkade over.

Jacob van Hoek

Meestersmid Jacob van Hoek trouwt op 17 februari 1825 met Antje de Koning en runt de smederij in Schipluiden. Het echtpaar krijgt 2 dochters. Op 20 februari 1837 overlijdt Jacob op 37-jarige leeftijd en blijft weduwe Antje met haar twee dochters achter. Zij zet de smederij voort en laat enkele maanden na de dood van haar man bij een notaris te Monster een boedelinventaris opmaken. De voorraad van de smederij wordt getaxeerd op gewicht. Interessant is de inventaris van de winkelzolder van de smederij:

een kast, een kist met koper, enige assen, raamloden, enige rijtuigbanden, een grote kopen ketel, verschillende soorten ijzer, zoals snij-ijzer, winkelijzer, hoefijzer, een voorraad spijkers, hoefnagels en enige schaatsen! Mogelijk hebben Aalbert en Jacob van Hoek ook al schaatsen gemaakt in Schipluiden. Of gaat het hier om schaatsen voor eigen gebruik? Waarschijnlijk zullen we het nooit weten.

Aalbert van den Bosch

Wat we wel zeker weten is dat Aalbert van den Bosch, zoon van IJsbrand, bijna 3 jaar na het overlijden van Jacob van Hoek op 15 november 1839 in Schipluiden in het huwelijk treedt met de weduwe Antje de Koning, zoals blijkt uit de trouwakte. Zo komt de smederij in Schipluiden dus in 1839 in het bezit van de familie Van den Bosch. Het pand waarin de smederij gevestigd was is aldaar nog steeds aanwezig aan de Dorpstraat. Oorspronkelijk was het een boerderij. Op een ansichtkaart uit 1907 is geheel rechts een gedeelte van de smederij te zien. *Foto 1*

Foto 1. Rechts een gedeelte van de oude smederij (ansichtkaart 1907)

Aalbert van den Bosch is nu zelfstandig meestersmid en kolenboer. Regelmatig vraagt hij in advertenties smidsknechten. *Afb. 2*

In goede winters maakt hij schaatsen. Geen grote aantallen. We moeten denken aan enkele

Afb. 2. Advertentie uit de Delftsche Courant van 26 april 1864.

Foto 3. Krulschaatsen van Aalbert van den Bosch, ca. 1850 (collectie Schaatsclub Vlietland Schipluiden)

Foto 4. Lepelschaatsen van Aalbert van den Bosch, ca. 1850 (collectie Schaatsclub Vlietland Schipluiden)

Foto 5. Halsversiering op krul- en lepelschaatsen van Aalbert van den Bosch

Foto 6. Origineel houtje op een krulschaats gemaakt door Aalbert van den Bosch

tientallen paren per winter. Het is niet uitgesloten dat hij het maken van schaatsen nog in de smederij van zijn vader IJsbrand in Kwintshuyl heeft geleerd. Aalbert maakt robuuste sierlijke krulschaatsen met een breed uitgesmede krul foto 3 en lepelschaatsen foto 4.

Zijn vroege schaatsen zijn nog niet voorzien van een merk, maar wel herkenbaar aan de halsversiering vlak onder de toon foto 5.

Deze versiering is bij al zijn krul- en lepelschaatsen aanwezig. Ook zijn de houtjes van Aalberts krulschaatsen, als die nog origineel zijn, herkenbaar aan het model foto 6. De ijzers zijn met 4-puntschroeven op de houtjes vastgezet. De houtjes zijn voorzien van twee riemgaten.

Naast krulschaatsen foto 7 en lepelschaatsen foto 8 maakt Aalbert ook nog andere schaatsmodellen.

Foto 7. Krulschaatsen gemaakt door Aalbert van den Bosch, gemerkt: A v.d.BOSCH, ca. 1860 (collectie Westlands Schaatsmuseum)

Foto 8. Lepelschaatsen gemerkt A v.d. BOSCH, ca. 1870 (collectie Westlands Schaatsmuseum)

Foto 9. Schaatsen van het Ouderkerker type, gemerkt A v.d.BOSCH, ca. 1870 (collectie Schaatsclub Vlietland Schipluiden)

Het zijn schaatsen van het Ouderkerker type [foto 9](#) en ZH-Friese schaatsen [foto 10](#).

In de tweede helft van de 19e eeuw gaat Aalbert zijn schaatsen voorzien van het merk A v.d. BOSCH. [foto 11](#) Opvallend is dat het stempel altijd op zijn kop is aangebracht. Er zijn schaatsparen waarbij beide ijzers zijn gemerkt, maar er zijn ook schaatsparen waar slechts één ijzer is gemerkt. Aalberts echtgenote Antje overlijdt op 19 juni 1869 kinderloos. Ongeveer een jaar later trouwt Aalbert op 52-jarige leeftijd met de 22-jarige Geertruida Johanna Boeters. Het gezin krijgt 8 kinderen, 3 zonen en 5 dochters. Aalbert overlijdt op 1 maart 1903 in Schipluiden (84 jaar oud).

Gerardus van den Bosch

De oudste zoon Gerardus (Gerrit) wordt geboren op 16 september 1870 in Schipluiden. Hij wordt net als zijn vader smid. Gerrit trouwt op 30 april 1897 te Schipluiden met Maria Haring [foto 12](#).

[Foto 12. Gerardus \(Gerrit\) van den Bosch met zijn vrouw Maria Haring, 1925](#)

Gerrit krijgt samen met zijn vrouw Maria 9 kinderen waarvan er 3 jong overlijden. Hij neemt de smederij van zijn vader over en doet het gebruikelijke “boerenwerk” zoals het beslaan van paarden, het maken en repareren van boerenwerktuigen en kachels.

Daarnaast maakt hij

in de winter op verzoek van vrienden en kennissen uit Schipluiden en Den Hoorn schaatsen. Het zijn een soort Ameider klompen [foto 13](#) en schaatsen van het Ouderkerker type [foto 14](#). In 1925 maakt Gerrit nog een paar schaatsen voor de 18^e verjaardag van mevrouw A. Moerman uit Schipluiden [foto 15](#). De houtjes worden geleverd door wagenmaker H.J. Loog en het riemwerk door schoenmaker van Lier. Gerrit merkt zijn

schaatsen niet. Hij overlijdt in Schipluiden op 2 september 1941 op 70-jarige leeftijd.

[Foto 10. ZH-Friese schaatsen gemerkt A v.d.BOSCH, ca. 1880 \(collectie Ton Heijgen\)](#)

[Foto 11. Merk in schaatsijzer: A v.d.BOSCH.](#)

[Foto 13. Schaatsen type: Ameider klompen gemaakt door Gerrit van den Bosch in 1900, merkloos. \(collectie Schaatsclub Vlietland Schipluiden\).](#)

[Foto 14. Schaatsen van het Ouderkerker type gemaakt door Gerrit van den Bosch, 1905, merkloos. \(collectie Schaatsclub Vlietland Schipluiden\).](#)

Foto 15. Schaatsen gemaakt door Gerrit van den Bosch voor de 18^e verjaardag van mevrouw A. Moerman uit Schipluiden, 1925, merkloos (collectie Schaatsclub Vlietland Schipluiden)

IJsbrand Jacobus van den Bosch

Op blz. 306 in het boek *Van glis tot klapschaats* van Wiebe Blauw vinden we nr. 144 IJsbrand Jacobus van den Bosch (1878-1952), de jongere broer van Gerrit. IJsbrand Jacobus verhuisde op 21-jarige leeftijd naar Delft (1899). Later keert hij terug naar Schipluiden en is elektricien van beroep. Schaatsen heeft hij niet gemaakt.

Albertus Cornelis van den Bosch

Gerrit's zoon Albertus Cornelis (Bert) wordt geboren op 30 september 1908 te Schipluiden. Ook hij wordt smid. Bert trouwt op 15 juni 1933 te Schipluiden met Maria Put en neemt de smederij van zijn vader in Schipluiden over *foto 16*.

Foto 16. Voormalige smederij van de familie van den Bosch te Schipluiden.

Foto 17. Schaatsen van het Waddinxveense type gemaakt door A.C van den Bosch in 1930 (collectie Schaatsclub Vlietland Schipluiden).

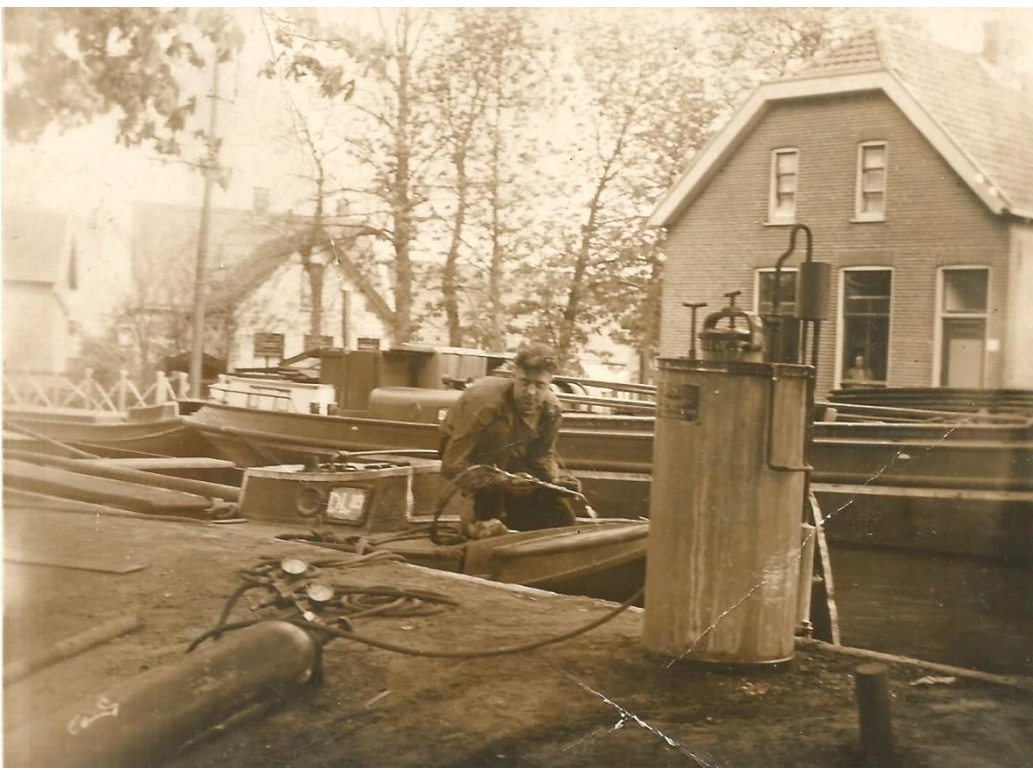

Foto 18. Albertus Cornelis (Bert) voor zijn smederij in Schipluiden, 1930

Grof-, Hoef-, Rijtuig- en Kachelsmederij
 Electrische Draaierij en Slijperij
 Electrische- en Autogeen Las-inrichting
 Handel in Rijwielen - Reparatie-inrichting
 Electro Installatiebureau
 Handel in Landbouwmachines, Werktuigen
 en Gereedschappen

A. C. van den Bosch

DEN DORPSSTRAAT 11 TELEFOON 252 POSTREKENING 482367

Bank: Boerenleenbank Schipluiden

SCHIJPLUIDEN,

No. 322

REKENING voor

Afb. 19. Bovenste deel van een nota (1953) uit de smederij van A.C. van den Bosch.

(Archief Gerard van den Bosch, Schipluiden.)

Naast het gebruikelijke smidswerk [foto 18](#) maakt hij op verzoek schaatsen. Het gaat om enkele paren van het type Waddinxveense schaats [foto 17](#). Ook Bert voorziet zijn schaatsen niet meer van een merk. Je kon bij Bert ook terecht voor fietsen en elektra [afb. 19](#).

Als Bert overlijdt in Schipluiden op 23 augustus 1997 is hij 88 jaar oud.

Bronnen

Eén van de zonen van Albertus Cornelis (Bert) heeft ons tijdens een tweetal interviews veel kunnen vertellen over zijn familie en de smederij. Zijn naam is Gerardus Johannes Antonius en woont nog steeds in Schipluiden. Hij is geboren op 26 juli 1939 te Schipluiden en heeft als jongen nog bij zijn vader in de smederij gewerkt. Later wordt hij gemeentewerker in Schipluiden. Volgens zijn zeggen zijn er na 1950 geen schaatsen meer in de smederij van zijn vader gemaakt.

Het bedrijf Van den Bosch bestaat nog steeds maar is geen smederij meer. Het is nu een fiet-senzaak. Een andere nazaat van de familie Van den Bosch heeft een installatiebedrijf in Schipluiden.

Veel dank zijn wij verschuldigd aan de heer Gerard van den Bosch en zijn vrouw voor het geven van enkele interviews over zijn familie en de smederij. Daarnaast zijn wij ook veel dank verschuldigd aan de heer Jan van de Berg, voorzitter van Schaatsclub Vlietland Schipluiden, de heer Ton Heijgen en het Westlands

Schaatsmuseum. Zij stelden hun schaatsen, gemaakt door de familie Van den Bosch uit Schipluiden, beschikbaar voor het maken van de foto's die in dit artikel zijn opgenomen.

De schaatsen die nu in het bezit zijn van Schaatsclub Vlietland zijn afkomstig uit de collectie van wijlen Fred van der Meer.

Hans van der Donck en Jan Gores

Foto 20. Albertus Cornelis (Bert) van den Bosch in zijn smederij in Schipluiden

Column Jan de Wit

We gaan goud delven!

Het olympisch wintersportseizoen 2017-2018

Het begint al in november. De euforie van Sotsji wordt gereactiveerd. **We** gaan goud delven in Zuid-Korea. Wie die klus voor **ons** moeten gaan klaren krijgt voorlopig nog minder aandacht, maar er wordt druk gespeculeerd over het aantal gouden plakken dat **we** gaan oogsten. De meesten van de benodigde acteurs moeten zelfs nog gecast worden, maar dat de Nederlandse goudvoorraad belangrijk uitgebreid zal worden staat voor de media vast.

Het olympisch wintersportseizoen 2017-2018...

In december worden door middel van een Olympisch Casting Toernooi de artiesten gecast die **onze** verwachtingen moeten gaan waar maken. Langzaam ontwikkelt zich in de media de discussie over de vraag of de capaciteiten van de uitverkorenen wel voldoende zijn voor het realiseren van **onze** ambities.

Het olympisch wintersportseizoen 2017-2018...

Al vroeg in het seizoen blijkt dat **ons** vertrouwen in de juiste casting van de acteurs niet voldoende is. De spelers moeten ook nog gerobotiseerd worden. Dan kun je ze ook zo programmeren dat **we** met grote zekerheid zullen winnen. Daarvoor worden speciale pakken aangeschaft. Jawel ... van die beroemde Koreaanse producent. Met behulp van de sensoren in die pakken worden de reflexen van de acteurs zo ingesteld dat het lichaam de ideale hoek met het ijs kan bereiken. Anders gezegd: de schaatser moet vanzelf zo laag over het ijs scheren dat de snelheid het grootst is en de kans op uit de bocht vliegen minimaal is.

Het olympisch wintersportseizoen 2017-2018...

Als alle spelers zijn verzameld in Pyeongchang, worden ze omgeven door een grote horde begeleiders. Er is geen gebrek aan reporters, fotografen, cameralieden, geluidstechnici, journalisten,

en niet te vergeten analisten. Zij gaan er met z'n allen voor zorgen dat het thuisfront ervan op de hoogte blijft hoe de spelers aan **onze** verwachtingen gaan voldoen. De analisten gaan ons vertellen waardoor dat allemaal lukt en als het onverhoopt tegen zit, waardoor niet. Om ons te imponeren hebben ze een geheel eigen taal ontwikkeld. Bart Veldkamp overtuigt ons ervan dat het nu echt noodzakelijk wordt dat de schaatser gaat '**afzetten met z'n billen**'. Hè '**afzetten met je billen**'? Er komen vage herinneringen bij me boven. Heb ik dat ook niet eens gedaan? Belandde ik toen niet in het riet? O.K., ik zal het wel verkeerd begrijpen. Dan hoor je dezelfde Bart ineens beweren dat de schaatser van energiesysteem moet wisselen. Wat is dat nu weer voor flauwekul? Akkoord, we moeten van aardgas overgaan op alternatieve energiebronnen, om de Groningers te vrijwaren voor nog meer aardbevingen, maar of die schaatser dat nu zo maar kan bewerkstelligen betwijfel ik ten eerste.

Het olympisch wintersportseizoen 2017-2018...

Het gaat goed die eerste week van de Olympische Spelen. **We** oogsten misschien wel boven verwachting. Maar dan ... Sjinkie Knegt en Sven Kramer blijken ineens gewone mensen te zijn. Nadat ze bejubeld zijn na het behalen van **onze** eerste medailles, gaat de apparatuur haperen. Hun lichaam blijkt niet programmeerbaar te zijn. Vermoeidheid slaat toe, ruggen en heupen blijken niet bestand tegen de extreme belastingen. De acteurs zijn ineens toch maar gewone atleten. Ze hebben een topprestatie geleverd en dan volgt er net als bij ons, gewone stervelingen, een dal.

Wij kunnen direct na de 'voorstelling Olympische Spelen' onze afleiding gaan zoeken op het natuurijs. De wind door de haren laten waaien, ons hoofd fris maken en ... er eens over nadenken of het wel reëel is dat **we** gouden medailles gaan behalen in plaats van onbevanging de prestaties van de atleten te bewonderen.

Schroef en sleutel bij Gorterschaats

Enige maanden terug werd ik gebeld door een mevrouw die schaatsen had en of dat iets voor mij was. Het is natuurlijk moeilijk door de telefoon een idee te krijgen waar het om zou gaan, dus ik vroeg haar om foto's. Nadat ik deze had ontvangen, bleek het om een paar Gorterschaatsen te gaan. Ik vertelde haar dat ik daar best interesse voor had en zij heeft ze vervolgens gebracht.

Blanke lak

De schaatsen zaten wat het ijzer betreft nog voor een groot gedeelte in de blanke lak en kwamen kennelijk zo vanuit de fabriek.

Instrumentmaker

Daar ik geen sleutel heb van de speciale schroef op deze duplexschaatsen, heb ik bij onze Gorterkenner Frits Locher geïnformeerd of deze nog een exemplaar had. Helaas. Ook Krijn van der Ham kon mij niet helpen.

Er miste ook een schroef. Ik heb het probleem voorgelegd aan een deskundige bankwerker (instrumentmaker). Deze kon de schroef namaken en hij heeft er ook een bijpassende sleutel bij vervaardigd, zoals op de foto's is te zien.

Alex Kampinga

Ansichtkaart 4 – Woutje van de ijsbaan

In zijn laatste bijdrage over winterse ansichten uit de collectie van een kaartenverzamelaar uit Tienhoven, belandt Jan van Eijk op een ijsbaan in Dordrecht rond 1900.

Pas verschenen

Het plaatje op deze kaart wekt niet direct je aandacht, maar als je het onderschrift leest, word je toch nieuwsgierig: Woutje van de ijsbaan.

Deze kaart uit 1902 komt uit Dordrecht. Meestal worden dit soort kaarten beschreven met familieberichten, verhalen of om de groeten te doen. Het bijzondere aan deze kaart is dat erop beschreven staat wie de persoon op de foto is en waarom hij met al deze onderscheidingen op zijn borst staat afgebeeld:

*Nevenstaande is de oppasser, een bekend type van onze ijsbaan. Het groot aantal medailles, dat zijn borst versiert, verwierf hij zich van de verschillende leden door zijn vele, hem toege-
schreven, goede hoedanigheden. Ze zijn natuurlijk alle van geenerlij waarde. De grootste me-*

daille is van gesmeed ijzer en weegt ruim 3 ½ HG (hectogram).

Wie is Woutje van de ijsbaan?

In 1881 werd in Dordrecht een ijsclub opgericht, met de naam 'Sneeuw- en IJclub Dordrecht'. Deze ijsclub is waarschijnlijk een elite ijsclub geweest, want in 1896 werd de ijsclub Y.V.D.A. opgericht. Deze initialen zijn boven de foto op de kaart afgedrukt en staan voor: Ysclub Voor De Armen.

Deze Wouter van Vugt, zoals hij eigenlijk heet, is een bekend figuur geworden onder de naam Woutje van de IJbaan. Zelfs op een later uitgegeven kwartetspel van bekende Dordtse personen is Woutje van de ijsbaan als kwartet opgenomen. Een beetje gevierendeeld, dat wel: hoofd, borst, buik en benen apart.

Ansichtkaarten kunnen je soms veel vertellen.

Jan van Eijk

Doorstart?!

Wie geeft deze ansichtkaartenserie van Jan een vervolg? Dit onderwerp is te leuk en waardevol om er een punt achter te zetten.

Redactie

Het merkteken LS

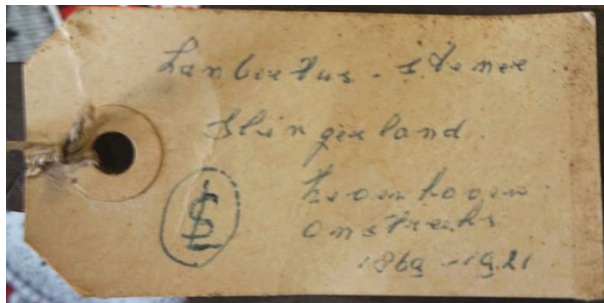
Afgelopen zomer was ik op verzoek van Jos Pronk bij Toon en Wil van Kempen om foto's van hen te maken in hun museum voor het artikel over hen dat in *Kouwe Drukke* 60 staat. Aansluitend heb ik een aantal merkjes van schaatsen gefotografeerd die nog niet op *Schaatshistorie.nl* staan. Het betrof onbekende merkjes, maar ook bekende waarvan we nog geen foto hadden. Tot mijn grote verrassing trof ik ook een paar schaatsen aan met als merkteken de verstrengelde letters LS in een ovaal kader. Er hing een label aan ...

Lambertus Stemer Slingerland

Op het kaartje staat met de hand geschreven dat het schaatsen van de schaatsenmaker Lambertus Stemer Slingerland uit Zevenhoven zijn. Die plaats is vlakbij De Hoef waar Toon en Wil wonen.

Tot nu was ik er altijd vanuit gegaan dat de initialen LS van een Duitse schaatsenmaker waren, hoewel Wiebe Blauw en ik daar in Remscheid en omgeving nooit enig bewijs voor konden vinden. In ons boekje *Schaatsenmakers*

Remscheid e.o. uit 1999 schrijven wij op pagina 41 dat L.S. wellicht het merkteken van Lohmann & Sohn (1875-ca.1899) uit Hagen is.

Toon vertelde dat deze schaatsen aan hem waren gegeven door schaatser Piet Bruné, in 2017 op 88-jarige leeftijd overleden. Piet was geboren in Alphen aan de Rijn, verhuisde later naar Zevenhoven en vervolgens in 1954 naar Vriezenveen. Toon meldde ook dat L.S. Slingerland een zeer succesvol smid was, die het erg druk had en daarom ook veel ijzers voor zijn schaatsen in Duitsland liet maken. Mogelijk importeerde hij ook schaatsen voor verkoop.

Vergelijkend onderzoek

Tot nu toe lijkt hiermee duidelijkheid te zijn gekomen omtrent de schaatsenmaker met het merkteken LS. Het zou goed zijn om eens alle schaatsen binnen De Poolster met merkteken LS naast elkaar te leggen en dan te bekijken hoe Duits zij wel niet zijn. De schaatsen met LS die ik in handen heb gehad zijn alle van na 1900. Dat zou betekenen dat Lohmann & Sohn niet de maker ervan is.

Frits Locher

C. WAHLEN

Foto Café Piet van Raak

Cees lustte wel een borreltje

Beetje een mysterieuze man, die C. Wahlen uit Amstelveen. Wiebe Blauw zag hem als schaatsenverkoper met een eigen merk en lokaliseerde hem aan het Bankraspad, vlakbij de Amstel, dichterbij Ouderkerk dan bij Amstelveen. Wim Molenveld, die zowel zwier- als klompschaatsen met stempel C. Wahlen heeft, houdt hem voor een schaatsenmaker en zo wordt hij ook beschreven in *Acht eeuwen schaatsen in en om Amsterdam*. Daarmee hield de informatie op.

Elfstedenkoorts aan de Amstel

Totdat Dick Backer op ons pad kwam. Dick is bezig met een boek over Ouderkerkers in de Elfstedentocht met als werktitel: *Elfstedenkoorts aan de Amstel*. Hij neemt het gelukkig wat ruim en rekent ook Amstelveen, Nes aan de Amstel en de Zwarte Kat tot zijn onderzoeksgebied.

Binnen drie dagen na kennismaking kwam Dick al op de proppen met de afgebeelde fotoserie van Cees Wahlen. *'Deze foto heeft jaren gehangen in café Steef de Koning, later café Piet van Raak aan de Amstelzijde. Cees was een graag geziene gast, hij lustte zijn borreltje wel.'*

Dicks vader, die hemelsbreed maar een paar honderd meter van Wahlen af woonde, wist te vertellen dat Cees landarbeider was. En vrijgezel, maar van zijn activiteiten als schaatsenmaker of -verkoper is hem niets bekend. Dat geldt ook voor andere bronnen in de omgeving.

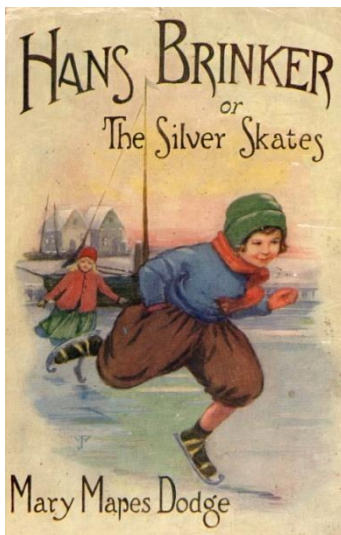
Al weten we meer, een waas van geheimzinnigheid blijft. En dat past eigenlijk wel bij een man die vast wel eens een beetje beneveld was.

Redactie

Hans Brinker, A classic Dutch story

In de Schatkamer van het Erfgoedpark Batavialand in Lelystad wordt tussen 30 maart en 28 oktober 2018 een tentoonstelling georganiseerd met als titel *Hans Brinker, A classic Dutch story*.

Tijdens deze expositie in het museum van Batavialand wordt een aantal boeken en andere objecten over Hans Brinker uit de collectie van Aly en Hedman Bijlsma tentoongesteld.

Batavialand
voorheen
museum Nieuwland

Oostvaardersdijk 113
Lelystad.

Dagelijks geopend
van 10.00 tot 17.00
uur. Zondags vanaf
11.00 tot 17.00 uur.

De schaatsen van Willem Stoelhorst

Op een bijzondere wijze ben ik in bezit gekomen van deze unieke schaatsen, gemaakt door de vader van een oud-collega uit mijn werkzame leven.

Wisselende expo

Op mijn kantoor in de jaren 80-90 had ik op mijn bureau, als een fervent verzamelaar, altijd een paar schaatsen staan. Een soort wisselende expo om reacties uit te lokken.

Zo kwam ook oud-collega Ben Stoelhorst meerdere keren langs en vertelde elke keer weer tussen neus en lippen over de bijzondere schaatsen, die door zijn vader waren gemaakt en waarop hij ook nog veel op het Oud Meer in Son heeft geschaatst.

Dat maakte mij erg nieuwsgierig want ik was pas beginnend verzamelaar.

“Ben”, zei ik op een dag tegen hem, “je moest die schaatsen maar eens meebrengen en aan mij schenken, want bij jou op de vliering worden ze maar opgevreten door de houtwormen.”

Ben geeft nog geen krimp, maar is het niet zo dat de volhouder wint?

Op de dag voor zijn pensioenering belde hij of ik even langs wilde komen en wat dacht je? Ben had de schaatsen van zijn vader meegebracht en zei: “Deze zijn voor jou, zorg er goed voor, maar je mag ze niet wegdoen, want dan moet ik ze terug.”

Ik was zo blij als een kind; zulke mooie schaatsen had ik nog nooit gezien.

De schaatsen zitten nog steeds in mijn verzameling en daar blijven ze ook zoals beloofd.

Kenmerken

De voetstapel is vioolvormig en heeft een staart en een klein neusje, twee doorboringen om de schenkel te bevestigen en twee riemgaten.

De schenkel is van platstaal gemaakt, 4 mm dik en 41 cm lang met aan de voorkant een ronde kop. Verder zijn er 16 gaten van 14 mm in geboord om de schaats wat lichter te maken en twee uitsparingen om de bevestigingsbouten te plaatsen.

Het geheel vormt een bijzondere schaats, vermoedelijk gemaakt naar voorbeeld van het model van Johannes van Wachem.

Willem Stoelhorst en zijn model staat ook vermeld in *Van Glis tot Klapschaats*, pag. 228 en op Schaatshistorie.nl onder Schaatsenmakers.

Simon Verschuieren

Nat pak in Hamburgs wak

Vanaf de 18^e eeuw ontstond het besef dat een goede uitrusting en organisatie drenkelingen kon redden van een wisse dood. In *Kouwe Drukke* 17 en 45 beschreven we deze ontwikkeling voor het Amerikaanse Philadelphia en Londen; hier vestigen we de aandacht op het reddingswezen in Hamburg.

Spectaculaire actie

Onderstaande litho van Eduard Ritter vormde ooit afbeelding 14 van het boek *Hamburg in naturhistorischer und medizinischer Beziehung* uit 1876, dat verscheen als een vriendenboek ter gelegenheid van de 49e bijeenkomst van Duitse natuuronderzoekers en artsen.

Hoewel de titel '*Apparate der Rettungsanstalt (reddingmaatschappij) für Ertrunkene und Erstickte*' niets prijsgeeft over het gebruik van die reddingsmiddelen op het ijs, maakt de afbeelding in één oogopslag duidelijk dat het reddingwezen er ook voor ijsongelukken was.

We zien bovenin een vrij spectaculaire poging om een schaatsenrijder te redden op de plek waar de Alster uitmondt in de Elbe. Veiligheid

ging voor alles met anker, reddingsladder en ijshaak. Al vraag je je onwillekeurig toch af hoe lang die gast al in het wak zat ...

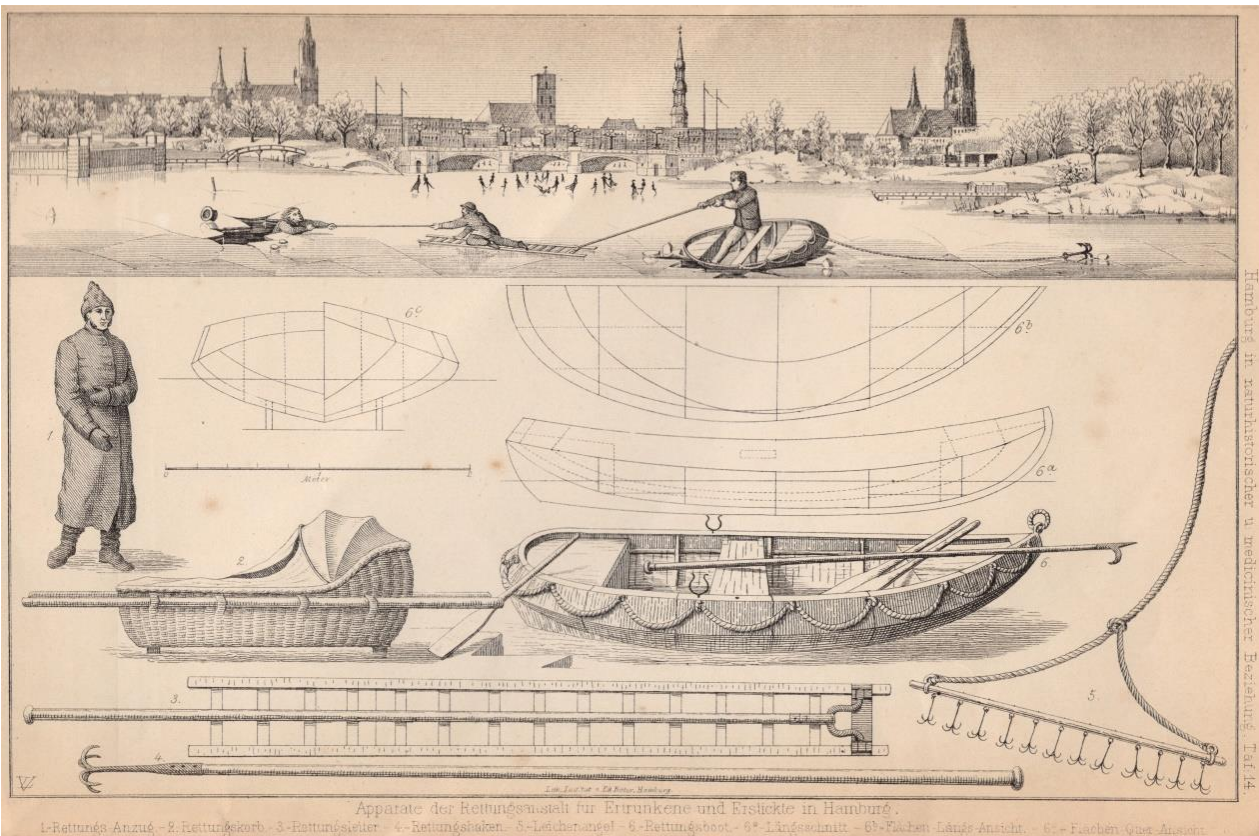
Goed gereedschap

Daaronder zijn alle reddingsmiddelen afzonderlijk afgebeeld. Aan het dikke reddingspak zien we dat de vereniging uitstekend ingesteld was op de winter. De draagbare reddingsmand met uitvouwbare kap is eveneens voor guur weer gemaakt. In de reddingsboot ligt o.a. een boots- of ijshaak. Met de lange stok die aan de reddingsladder is bevestigd kon deze ver over het ijs worden geschoven. Daar weer onder een dreghaak en helemaal rechts een zogenaamde lijkhengel (*Leichenangel*) met twaalf dreghaakjes eraan. Het touw met anker is niet afgebeeld.

Lange geschiedenis

De Hamburger Reddingmaatschappij is al in 1768 opgericht en is daarmee een paar jaar ouder dan de *Philadelphia Humane Society*. De vereniging was niet verbonden aan een ijsclub. Ze ontving rond 1876 een jaarlijkse toelage van 1200 Mark van de politie.

Niko Mulder

Salomon van Ruysdael en schaat- sers op het ijs bij Alkmaar

Ter gelegenheid van het 500-jarig bestaan van de Grote of Sint-Laurenskerk in Alkmaar heeft het Stedelijk Museum in Alkmaar een tentoonstelling gemaakt getiteld *Ruysdael en Saenredam in Alkmaar. Meesterwerken van de Grote Kerk. Ref.1* Van meerdere kunstenaars is werk te zien. Heel bijzonder zijn twee schilderijen van Salomon van Ruysdael (1600/03-1670) waarop vanuit dezelfde noordelijke richting de kerk geschilderd is in de zomer en in de winter. Het zomergezicht *Afb.1* heeft het museum vorig jaar kunnen aankopen. Het wintergezicht *Afb.2* is te leen van de *National Gallery of Ireland* in Dublin. Op de tentoonstelling hangen beide schilderijen als pendanten naast elkaar.

Afb. 2 - Salomon van Ruysdael, Gezicht op de Grote of Sint-Laurenskerk in Alkmaar vanuit het noorden, 1647, paneel, 53 x 89, National Gallery of Ireland, Dublin.

Roze gloed versterkt kou

Op het zomertafereel is de kerk afgebeeld hoog oprijzend, iets uit het midden geplaatst aan de horizon. Een boompartij begrenst het tafereel aan de linkerkant. Een rivier met een hoge oever loopt schuin weg over de hele breedte van het schilderij en komt uit in een open water aan de rechterkant. Dezelfde beschrijving zou gegeven kunnen worden bij het wintertafereel. Nu echter is de boom aan de linkerkant helemaal kaal en op de oever is weinig groen te ontdekken. Het zomerstuk dateert uit 1644 en het winterstuk is drie jaar later geschilderd in 1647. Het zomerstuk harmonieert op een bijzondere manier in compositie en kleur. Een warm zomers licht beschijnt de kerk vanaf de linkerkant en reflecteert op de daken van de huizen ernaast in okergele tinten. In het winterstuk is de zon afwe-

Afb. 1 - Salomon van Ruysdael, Gezicht op de Grote of Sint-Laurenskerk in Alkmaar vanuit het noorden, 1644, paneel, 62 x 93, Stedelijk Museum Alkmaar.

zig, de lucht is betrokken. Door een dunne wolkenlaag komt een zacht roze gloed die het gevoel van winterse kou versterkt. Op het ijs is het een drukte van jewelste en juist al die activiteiten op het ijs, dat maakt het schilderij aantrekkelijk voor schaatsliefhebbers.

Hogere horizon

Vergelijken we de plaats van de horizon in de twee schilderijen, dan is duidelijk te zien dat Salomon van Ruysdael de horizon in het winterstuk hoger geschilderd heeft dan in de zomerse pendant. Hij heeft daarmee ruimte gecreëerd voor de uitbeelding van het ijsvermaak. [2.1](#)

[2.1](#) De schaatsers lijken allemaal dezelfde route te volgen. De route loopt langs de oever en gaat naar een open ijsvlakte die zich uitstrekt tot aan de horizon. Er zijn schaatsers die richting de open vlakte rijden, maar een groter aantal is al weer op de terugweg. Het zijn vooral mannen die met de handen op de rug of de armen gekruist voor de borst deze route nemen. Ook zijn enkele vrouwen te ontdekken die in gezelschap

[2.2](#)

[2.3](#)

van een man hetzelfde traject volgen. Het wit van de omslagdoeken bij de vrouwen en de witte kragen en manchetten bij de mannen [2.2](#) vormen levendige accenten in het tafereel. De uitbeelding is zo vol actie dat je bijna zelf de schaatsen wilt onderbinden om mee te rijden.

Blikvanger

Niet alleen schaatsers genieten van het ijs, er zijn ook veel sleden te zien vol met passagiers en voortgetrokken door paarden. De dwarsgeplaatste slee op de voorgrond is een ware blikvanger. [2.3](#)

In de bak is plaats voor vier personen terwijl de koetsier aan de achterkant een eigen zitplaats heeft. Het fraai opgetuigde paard staat gespannen klaar om de vracht voort te trekken. Maar eerst staat er nog iemand in de slee recht op. In een fiere houding en met een naar buiten gerichte blik, lijkt het alsof de man iets duidelijk wil maken. Misschien is hij de eigenaar van de slee of de opdrachtgever van het schilderij.

In de schaduw van neef Jacob

Wie was Salomon van Ruysdael? Hij werd geboren in Naarden (1600/03), verhuisde naar Haarlem waar hij in 1623 ingeschreven werd in het Sint-Lucas Gilde. Zijn hele leven bleef hij in Haarlem wonen en na zijn overlijden in 1670 werd hij begraven in de Sint-Bavokerk in die stad. In zijn familie waren nog meer schilders.

Vooral zijn twintig jaar jongere neef Jacob van Ruysdael – die zijn naam met een 'i' schreef in plaats van een 'y' – had een grote naamsbekendheid. Eigenlijk werd Salomon zijn hele leven overschaduwd door zijn veel bekendere en wereldberoemde neef. Het moet aan Goudstikker te danken zijn dat Salomon's schilderijen meer waardering kregen. Goudstikker organiseerde in 1936 een overzichtstentoonstelling en wist zestig schilderijen bij elkaar te brengen. [Ref.2](#)

Hij beschreef de schilderijen van Salomon van Ruysdael met een bijna lyrisch enthousiasme en roemde de *'blijde feestelijkheid, die zijn klare en open, eerlijke schilderijen uitstralen'*. Volgens hem ademen al zijn schilderijen rust en vrede, ook meende hij dat Salomon wel een gelukkig mens geweest moest zijn dat hij zo kon schilderen.

Beethovens eerste

Ook tegenwoordig lijkt het alsof het bijzondere aspect van Salomon's schilderijen nog wordt herkend. Op *YouTube* zijn diverse filmpjes te vinden waar de schilderijen gecombineerd zijn met tekst of muziek. Zo is een filmpje te vinden waarin de eerste symfonie van Beethoven begeleid wordt door afbeeldingen van 83 schilderijen

van Salomon van Ruysdael. Helaas voor schaatsliefhebbers zijn in deze serie maar vijf ijsgezichten opgenomen terwijl Salomon er toch ruim 25 geschilderd moet hebben. De kleuren op *YouTube* zijn niet altijd even fraai, maar het is duidelijk hoe beeld en muziek elkaar kunnen versterken. Zoek op *YouTube* naar: *Salomon Ruysdael Beethoven*.

Stijve figuren

Salomon van Ruysdael moet een groot oeuvre geschilderd hebben. Stechow komt in zijn overzicht tot meer dan 600 producties. [Ref.3](#) Al in het begin van zijn carrière schilderde Salomon een paar ijsgezichten. Het eerste ijsgezicht dateert uit 1627 en behoort tot de collectie van het Kunsthistorisches Museum in Wenen. [Afb.3](#)

De titel is *Winterlandschap aan het water*. Schaatsers komen er nauwelijks op voor. De winter wordt uitgebeeld door de werkzaamheden op de oever. Aan de linkerkant zijn bij een kar een paar mannen bezig met het verzamelen van riet. Daarnaast wordt een vuur gestookt waar mensen zich aan warmen. Meer naar rechts is

[Afb. 3 - Salomon van Ruysdael, Winterlandschap aan het water, 1627, paneel, 34 x 58, Kunsthistorisches Museum Wien, Gemäldegalerie.](#)

een groep stijve figuren met een drietal sleden in een gekunstelde compositie bijeengebracht. Daaromheen staan drie echtparen waarvan het linker paar ruggelings is afgebeeld.

Oog voor detail

Het grote verschil tussen het eerste ijsgezicht uit 1627 en het ijs bij Alkmaar uit 1647 illustreert de artistieke ontwikkeling bij Salomon van Ruysdael. Aanvankelijk maakt hij een schilderij met een dwarse opstelling waar nauwelijks diepte in zit. Later schildert hij een wijd weglopende ijsvlakte waarop in een volkomen natuurlijke ordening de mensen op het ijs bezig zijn. Oog voor details moet hij altijd gehad hebben. Dat blijkt uit de weergave van het middelste van de drie staande echtparen in het vroege schilderij. De man draagt een mitella. 3.1

Het is een detail dat zelden voorkomt op schilderijen. Misschien heeft de man een ongeluk gehad, uitgegleden door gladheid of gevallen bij het schaatsen? We weten het niet en we zullen er ook nooit achter komen. Waar we wel achter komen is dat door een klein detail als een mitella, de persoon als individu betekenis krijgt en de afbeelding als geheel tot leven komt. Dat is de verdienste van Salomon van Ruysdael.

Nelly Moerman

De tentoonstelling Ruysdael en Saenredam in Alkmaar. Meesterwerken van de Grote Kerk is nog te zien tot 10 juni 2018 in het Stedelijk Museum van Alkmaar.

Onze dank gaat uit naar het Stedelijk Museum in Alkmaar en het Kunsthistorisches Museum in Wenen voor het ter beschikking stellen van het beeldmateriaal.

3.1

Referenties:

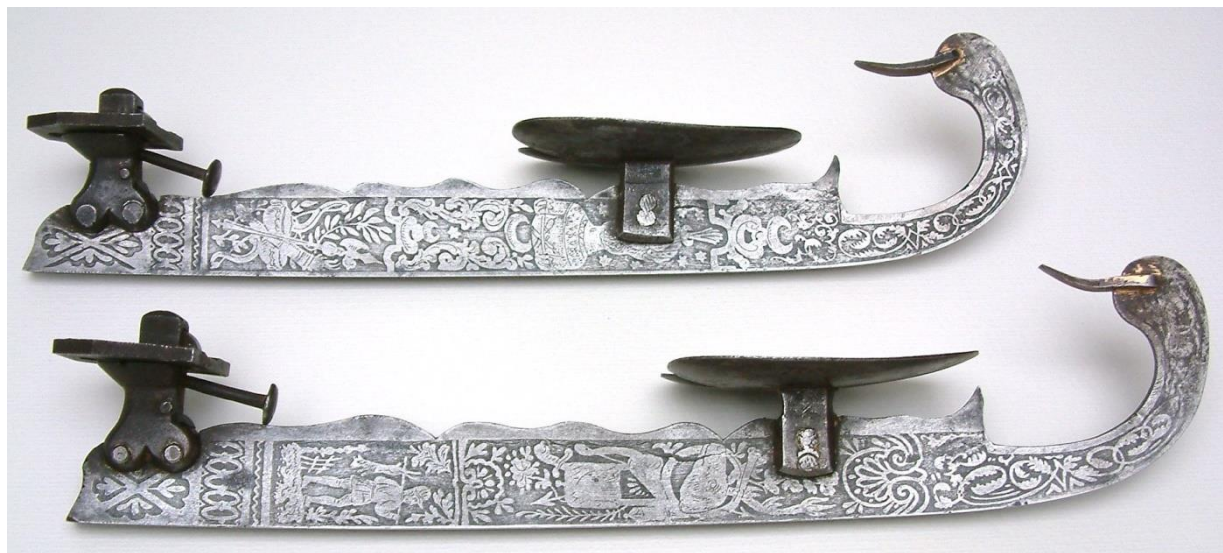
1. Christi M. Klinkert, Ruysdael & Saenredam in Alkmaar: Meesterwerken van de Grote Kerk, publicatie bij gelijknamige tentoonstelling in het Stedelijk museum Alkmaar, 17 februari – 10 juni 2018.
2. Catalogus der tentoonstelling van werken door Salomon van Ruysdael in den kunsthandel J. Goudstikker, Amsterdam, Januari-Februari 1936.
3. W. Stechow, Salomon van Ruysdael, eine Einführung in Seine Kunst, 2de editie, Berlin 1975.

Verantwoording:

Het zomerschilderij met de Grote Kerk in Alkmaar (1644) is gefotografeerd door Magareta Svensson.

De foto van het winterschilderij met de Grote Kerk in Alkmaar (1647) is © National Gallery of Ireland.

De foto van het Winterlandschap aan het water (1627) is © Kunsthistorisches Museum in Wenen.

Fuutschaatsen?

Deze schaatsen heb ik kunnen verwerven van Carol Milgram, uit de nalatenschap van haar schoonvader. Hij was een Amerikaans oud-legerarts, die in de nadagen van de oorlog gelegerd was in de Amerikaanse zone van Berlijn. De man was geen schaatsverzamelaar, maar bezat een *mancave* met trofeeën en curiosa; zeg maar een rareiteitenkabinet.

Geen Americana

Carol wilde deze 'Americana' in eerste instantie niet aan buitenlandse bidders kwijt, maar na mijn deskundige uitleg - in tijden van liefde en oorlog is alles geoorloofd - dat dit absoluut geen Amerikaanse schaatsen konden zijn, wilde zij deze wel aan mij overdoen.

Nu heb ik ze dus wel; ze zijn prachtig en uniek, maar ze roepen ook veel ? ? ? ? ? op.

Kenmerken

Lengte: 29 cm

Breedte schenkel: 0,8 cm bij het glijvlak. Het ijzer loopt naar boven toe taps af tot 0,1 cm.

Hoogte schenkel: 3 cm

Hoogte platte krul: 6 cm

De platte krul is ongeveer 2 à 3 mm breed.

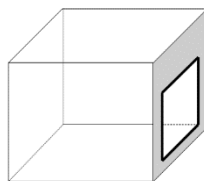
De geut in het glijvlak is flink uitgesleten.

De afbeeldingen die in de schenkels zijn geëtst zijn op beide schaatsen verschillend.

Hakbevestiging

Op de haksteunen zit een nok, een uitstulping voor een hakbevestiging. Het 'hendeltje' met de platte kop drukt een palletje horizontaal de nok

in. Het palletje springt terug als je het hendeltje loslaat. Dit systeem vereiste een uitsparing in de hak van de schoen met een behuizing voorzien van een 'venster'. Door het indrukken van het

hendeltje kon de nok in de uitsparing in de hak vallen; door het hendeltje weer los te laten klikte het palletje door het 'venster' (zie tekening) in een holle, afge-

sloten ruimte ernaast en kwam de schoen vast aan de schaats te zitten. Vernuftig niet?

Drie schroeven door de hakplaat in de hak zorgden voor een extra stevige bevestiging. Hak- en wreefriemen waren overbodig.

Datering

Hoewel de afbeeldingen middeleeuws aandoen en doen denken aan figuren die je soms ziet op gewezen wandtapijten (gobelins) uit die tijd, zijn de schenkels zeker uit een latere periode. De platte krul wijst op een datering die op zijn vroegst begin 19^e eeuw zal zijn. In een catalogus uit Sheffield (circa 1845) komen we deze platte krul al tegen in de schaatsliteratuur. Het fenomeen wordt 'club end' genoemd, wat refereert aan de schaatsen met platte krul die destijds bij ijssclubs in de mode kwamen.

Niet in originele staat

Hoogst waarschijnlijk zijn de ijzers handgesmeed (want niet exact even lang) en heeft er ooit een houten voetstapel op gezeten. Dit kunnen we opmaken uit het etswerk. De afbeeldingen lopen niet helemaal door tot aan de golvende bovenzijde van de schenkel; die smalle, zeer taps toelopende bovenzijde (slechts 1 mm breed) stak vermoedelijk in de voetstapel. Bovendien zijn de voet- en haksteunen over het etswerk heen aangebracht. Dit is bijvoorbeeld duidelijk zichtbaar bij de 'sultan' en zijn tulband met pluim. Als de haksteun oorspronkelijk was, zou er wel omheen zijn geëtst.

De houten voetstapel liep vermoedelijk door tot aan de scherp opstekende punt bij de hals . Wellicht zat hier een toonhaak die naderhand is weggeslepen.

Geen fuut?

Het is heel goed mogelijk dat de uitstulping op de platte krul, die we nu aanzien voor de snavel van de fuut, oorspronkelijk niet aanwezig was. Als dat inderdaad het geval was, zijn het dus eigenlijk helemaal geen fuutschaatsen. Aangezien er bij de voetsteun ook geen riemgaten te bekennen zijn, moet de 'snavel', nadat de houten voetstapel was vervangen door de metalen hak- en voetsteunen, haast wel een functie hebben gehad als bevestiging voor de schoen aan de schenkel. Hoe dat precies zat is echter vooralsnog een raadsel.

Vragen

Naast de hierboven beschreven onzekerheden resteren er nog andere vragen:

- ✚ zijn het wel Duitse schaatsen?
- ✚ wie zou de maker zijn?
- ✚ wie was de 'cultuurbarbaar' die de voetstapel heeft verwijderd en de voetsteunen over de graveringen heeft geplaatst?

Op deze vragen moet ik vooralsnog het antwoord schuldig blijven.

Uitgebeelde figuren

In het etswerk herkennen we afgezien van bloem- en bladmotieven en bepaalde stijlfiguren zoals de maansikkel (crescent), een aantal personen met attributen die soms vaker terugkeren. De jacht is een kenmerkend thema. Sultan met tulband, maansikkel en ruimvallende gewaden duiden op invloeden uit het Ottomaanse rijk.

Jan Biegelaar

De kop van een schaap of ijsbeer in een soort jachthoorn. Daaronder een boog en een weitas (tas voor de jacht), daar weer onder naast elkaar het gevest van een hartsvanger (dolk of mes) en een pijlpunt boven bloemmotieven.

<

Een jager met een vos of
haas aan een stok over
zijn schouder

>

Een krijger met helm.
Achter hem een
hellebaard of strijdbijl.

>

Pijl, boog en koker

<

Een man met pijl en
boog

^ Bloem en blad, boog en bijl

Jan Stender was een fenomeen

Minne Nieuwhof beschreef in *Kouwe Drukte* nr. 61 fraai hoe hij in 1954 een zwarte dag beleefde doordat hij braaf reageerde op het weeralarm van de ministeries van Sociale Zaken en Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Zo miste hij dus de enige pleziertocht onder de vijftien tot nu toe verreden Elfstedentochten. Deze ernstige waarschuwingen werden op 2 februari - de avond voor de start - om 18 en 19 uur door de ANP radionieuwsdienst uitgezonden.

Alarmbellen

Minne had beter niet kunnen luisteren, maar hij heeft wel een fraai wandbord van deze tocht met een afbeelding van de passage van de brug bij Sloten in zijn verzameling, waarover hij zich pathetisch afvroeg: *'Is het voor mijn gemoedsrust wel verstandig dat bord in de kast te laten staan?'*

Daar kan ik Minne wel een advies over geven: *'Laten staan!'*

Waarom?

De naam die er op staat deed bij mij alle alarmbellen rinkelen: Jan Stender uit Hilversum! Dat was niet minder dan veertig jaar (!) lang een man met een ongehoorde reputatie in de zwemwereld.

Hall of Fame

Jan Stender (1906 - 1989) was zelf een prima lange-afstandswemmer, maar vanaf zijn negentiende ook een uitstekende coach en trainer. Hij was altijd lid van de befaamde zwemclub De Robben in Hilversum, waar hij woonde. Zijn internationale status als coach werd in 1973 benadrukt toen hij in de International Swimming Hall of Fame in Fort Lauderdale in de Verenigde Staten werd opgenomen. Deze erelijst van zwemgrootheden werd in 1964 in het leven geroepen en stond vanaf 1965 onder voorzitterschap van Johnny Weismuller, die niet alleen als Olympisch zwemkampioen furore maakte, maar ook wereldberoemd werd als Tarzan in de populaire films van deze jungle-held.

Waarom werd Stender in deze prestigieuze lijst opgenomen?

Onder zijn leiding trainden acht wereldrecordhouders die er in slaagden 41 wereldrecords op individuele afstanden en 10 op de estafettes te vestigen. Dat gebeurde in de periode 1940 - 1960. Nel van Vliet werd onder zijn leiding Olympisch kampioene op de 200 meter schoolslag in Londen. Geertje Wielema won tijdens de Spelen van 1952 in Helsinki zilver. Een ander fenomeen dat bij Stender trainde was Atty Voorbij. Maar ook de lange-afstandswimmers Herman Willemse en Judith de Nijs haalden onder leiding van Jan Stender de wereldtop.

Het wandbord van Minne Nieuwhof is dus bijzonder. Jan Stender was van één van de beste zwemcoaches ter wereld! En eigenwijs genoeg om het radiobulletin in 1954 te negeren ...

Ron Couwenhoven

Jan Stender met Nel van Vliet, Olympisch kampioene op de 200 meter schoolslag in Londen (1948). (foto Wikipedia)

Zes jaar later reed hij de Elfstedentocht.

Kouwe Drukte

<i>lb</i> 	<u>Red.:</u>	<u>Datum:</u>	<u>Tijd:</u>	<u>Onderwerp:</u>
	— tan —	2/1-54	18 19	14-stedentocht

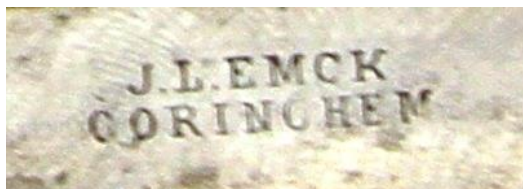
1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15.	Honderden schaatsliefhebbers hebben zich vandaag opgegeven voor de Elfstedentocht-1954. De inschrijving sluit vanavond om 12 uur, morgenochtend in alle vroegte zal het startsein worden gegeven voor deze 200 kilometer lange tocht door het Friese landschap. De strenge kou en de harde ^{over-}Noordoosten-wind zullen van de deelnemers het uiterste vergen. ^{De autoriteit}In Den Haag ^{hebben} daarom een ernstige waarschuwing uitgegeven. Zij is afkomstig van de Hoofdinspecteur-van-de-volksgezondheid van het ministerie van sociale zaken en volksgezondheid en van de Chef van de afdeling lichamelijke opvoeding en sport van het ministerie van het ministerie van onderwijs, kunsten en weten- schappen. ^{met de grootste ernst}De liefhebbers van de schaatssport wordt aangeraden, niet aan de Elfstedentocht deel te nemen, als zij niet ^{niet}onvoldoende getraind zijn, of als hun lichamelijke conditie ook maar iets te wensen overlaat. Als men meedoet, moet men de
Bron:	Regels:
	meer

ANP radiobulletin met weerwaarschuwing uit 1954 (KB – Delpher)

Opsporing verzocht: J.L. Emck

Een paar maanden geleden kreeg ik van een schaatskennis enkele oude schaatsen. Naast twee 'gewone' paren, zat er een leuk 'apart' paar bij.

Het is een Zuid-Hollands model met drie riemgaten, koperen knopje (eikeltje) en een vierpunts-hakschroef. Het voetblad is niet recht, maar meer vioolvormig. Er staat ook een stempel in het ijzer van een maker of verkoper, nl. J.L. Emck uit Gorinchem.

Ik heb deze naam niet kunnen vinden in boeken, op Schaatshistorie.nl of Schaatsenmuseum.nl. In oude kranten op Delpher.nl komt J.L. Emck uit Gorinchem voor als meesterzadelmaker van 1881 tot en met 1906, maar helaas nooit in verband met schaatsen.

In 1906 ging het bedrijf van Johannes Lambertus Emck failliet.

Het nieuws van den dag 18 mei 1896

Rotterdamsch Nieuwsblad 26 juni 1906

Ik weet dus niet of Emck fungeerde als schaatsenmaker of -verkoper. Kan iemand mij meer informatie verstrekken over deze schaatsen en/of de persoon die er achter zat?

Karen Davidse

Het virtuele Schaatsenmuseum, een update

In *Kouwe Drukke 58* is in een interview met Niko Mulder verslag gedaan van mijn pogingen om de site van Het virtuele Schaatsenmuseum te laten voldoen aan de programmeer-technische eisen die tablets en smartphones stellen. Ik sprak toen de verwachting uit dat ik bij het 15-jarig bestaan van de site, begin 2017, een nieuwe versie zou kunnen presenteren.

Enorme inspanning

Daar is dus niets van terechtgekomen. Het ontbrak mij domweg aan de relaties en de middelen om het werk betaalbaar uit te besteden. Ik had de oude site zelf in elkaar gesleuteld en hoopte dat ook met de nieuwe te kunnen doen. Het mij eigen maken van het nieuwe programmeren heeft echter een enorme inspanning en navenant veel tijd gekost. Gelukkig ben ik heel erg tevreden met het resultaat.

Levenswerk

Ik ben nu bezig met het vullen van de pagina's en langzaam maar zeker komt het moment van

onthullen in zicht. Dat hoop ik eind maart te kunnen doen. Dan zijn nog niet alle 'zalen' gevuld, maar het belangrijkste kan dan worden getoond. De Engelse versie blijft dan nog wel een of twee jaar bij het oude, want er ligt nog heel veel materiaal dat nog bewerkt moet worden voordat de Nederlandse site daar is waar ik wil zijn: een vademecum voor verzamelaars en anderen die belangstelling hebben voor de vele facetten van het product 'schaats' in binnen- en buitenland. Om eerlijk te zijn: ik denk dat ik er tot mijn dood nog wel mee bezig zal zijn.

Samenwerken

Het spreekt vanzelf dat ik hoop dat mijn werk in de smaak zal vallen en dat mijn collega-verzamelaars als in de voorbije zestien jaren met mij willen samenwerken om het beeld te completeren.

Overigens blijf ik van mening dat Stichting De Poolster een dienende functie heeft en zich daarom in haar activiteiten zou moeten beperken tot het faciliteren en stimuleren van haar 'leden'.

Bert van Voorbergen

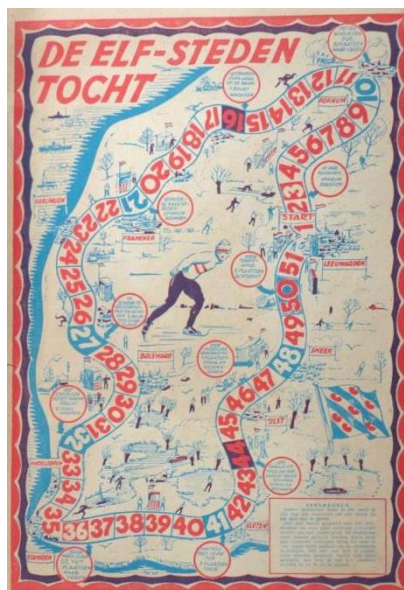
Papieren winters

Er is door enkele lezers enthousiast gereageerd op de oproep in vorige nummers van *Kouwe Drukke* om materiaal in te zenden voor een speciaal nummer, helemaal gewijd aan papieren speelgoed met een winterse inslag.

Jan van Eijk stuurde onder andere een fraaie vooroorlogse *teekenmap* in, met een stoere schaatsenrijder. Wim Molenveld het hier afgebeelde Elfstedenspel. Jos Pronk en Louis de Rijk zonden kwartetspellen en puzzels toe.

We hebben echter de indruk dat jullie nog veel meer op zolder hebben liggen. Ga eens struinen en laat ons weten wat je hebt gevonden.

Redactie

Gezocht en gevonden: G. Kleyn

Het is meer dan twintig jaar geleden dat ik een paar Ouderkerker schaatsen kreeg met de naam **G. Kleyn**.

Delpher

In het boek *Van glis tot klapschaats* wordt deze naam vermeld als zijnde herkomst onbekend. Sinds de website *Delpher.nl* gebruikt kan worden heb ik al vele advertenties van smeden en van schaatsenmakers gevonden.

Op zoek naar een andere schaatsenmaker kwam ik opeens de naam G. Kleyn Bergschenhoek tegen als mr. Smid, en dat bood perspectieven. Al zoekende kwam ik naast G. Kleyn ook G. Klein en G. Kleijn tegen in advertenties uit 1863 en 1866, allen uit Bergschenhoek. Verder onderzoek van mij leverde niets op.

Stoute schoenen

Nu kwam ik op de najaarsbijeenkomst in Ameide Ben Remie tegen die me vertelde dat hij veel in archieven zoekt. Dus heb ik de stoute schoenen aangetrokken en hem gevraagd of hij wat meer kon vinden. Dat kon hij, binnen 24 uur kreeg ik drie bladzijden met informatie.

De hoofdzaken wil ik met de andere verzamelaars delen.

Gijsbert Kleijn is geboren te Asperen op 8 februari 1834 als zoon van smid Arien Kleijn. Hij is overleden in Rijnsburg op 23 juli 1920 op de leeftijd van 86 jaar. Op internet is hij te vinden onder '*Kleijn*' maar op zijn overlijdensakte staat duidelijk

'Kleyn'.

Gijsbert vestigt zich vanuit De Lier in Bergschenhoek op 20 mei 1863.

In het Rotterdamsch Nieuwsblad van 20 maart 1909 wordt vermeld dat er in Bergschenhoek een nieuw raadhuis, een conciërgewoning, een brandspuithuis, en een arrestantenlokaal worden gebouwd. G. Kleyn verkoopt zijn grond voor dat doel. Waarschijnlijk is dit ook het einde van zijn werkzame leven. Hij is dan 75 jaar.

Wim Molenveld

G. Klein, Bergschenhoek

Nieuwe Rotterdamsche Courant, 27 mei 1863

G. Kleyn, Bergschenhoek

Rotterdamsche Courant, 4 juni 1863

G. Kleijn, Bergschenhoek

Nieuwe Rotterdamsche Courant, 15 augustus 1866

S-jes

Zowel in *Kouwe Drukke* 60 als 61 werd geschreven over smidsmerken met de initiaal S. In beide artikelen worden de merkjes min of meer toegeschreven aan de Aarlanderveense smeden Leen en Arie Schuller. Opmerkelijk is dat geen van de auteurs refereert aan wat Wiebe Blauw hierover schrijft in zijn *Van Glis Tot Klapschaats*. Daar worden nog twee Schullers genoemd, namelijk Jaap en Kees. Even opmerkelijk is dat Blauw bij alle vier in zijn boek genoemde smeden met de achternaam Schuller een kale S als smidsmerk vermeldt.

S in schild

Het triggerde mij om eens in mijn merkjesverzameling te kijken. Ik bleek over verscheidene afbeeldingen van merkjes met een S te beschikken. Interessant is dat ik ook over een afbeelding beschik van het merkje met de S in een schild. Mijn merkje is ingeslagen op een zwierschaats. [afb.1](#)

Het blijft natuurlijk gokken, maar omdat Blauw bij de beschrijving van Jaap en Kees vermeldt dat zij 'in elk geval schoonrijjschaatsen' maakten, neig ik ertoe om aan te nemen dat het merkje met het schild bij Jaap en Kees hoort. En, zoals het vaak ging, misschien ook al door hun vader Arie werd gebruikt.

Kale S en S in gekarteld kader

Bovendien beschik ik over een merkje met een kale S zoals door Blauw gepubliceerd. [afb.2](#) Als mijn aanname over het schildje juist is, en Blauw er ook niet naast zit, rijst de vraag wie dan het

smidsmerk met de kale S en wie het smidsmerk met de S in een gekarteld kader [afb.3](#) gebruikte.

Met kroontje en dubbel

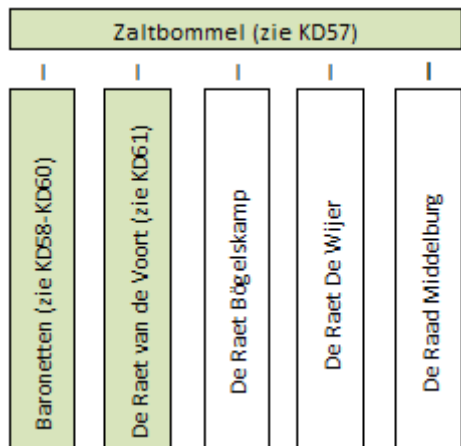
Om het nog wat ingewikkelder te maken voeg ik nog [afb.4](#) toe, van een S met een kroontje erop. En om het verhaal van mijn kant helemaal compleet te maken ook nog [afb.5](#) met een dubbele S en een dubbele kroon. Wie het weet mag het zeggen!

Bert van Voorbergen

Modelontwikkeling in schaatsen op het wapen De Raet - 6

In het vorige nummer volgden we de schaatsen op het wapen van de familie De Raet van de Voort, de Brabantse tak. Zij werden in Kouwe Drukte voorafgegaan door de geslachten uit Zaltbommel, Haarlem, Leiden en Rotterdam. In schema ziet het er zo uit:

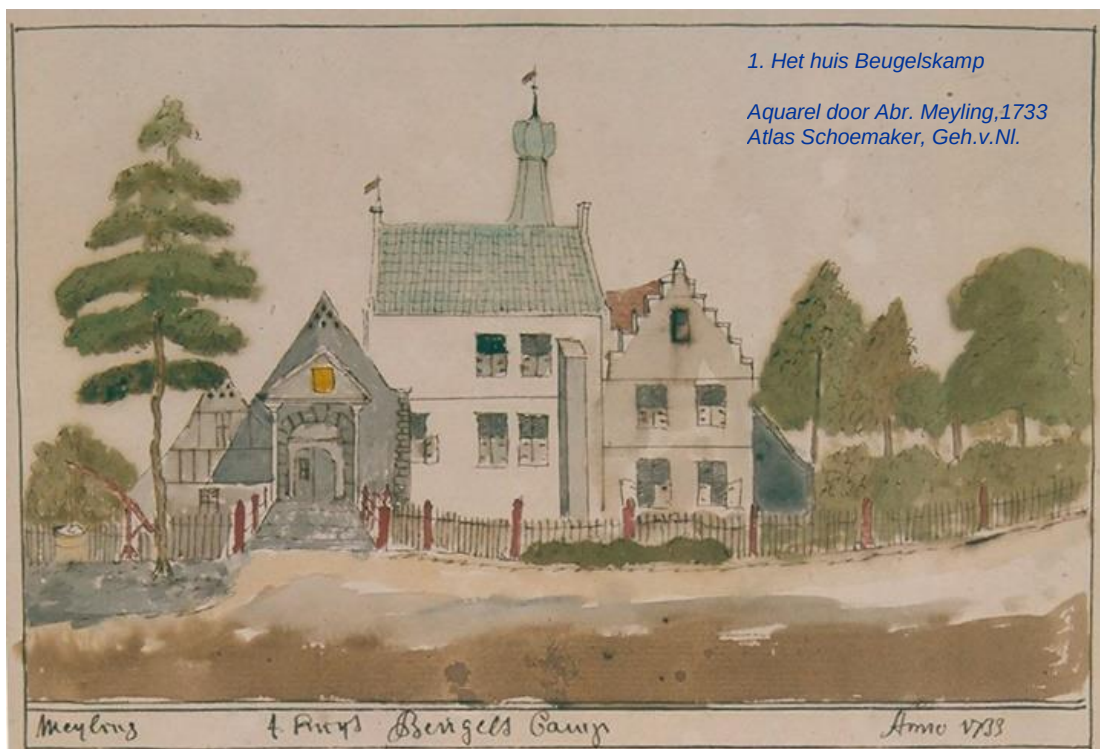
In bijdrage 6 zullen we ons buigen over de schaatsen in het wapen van de tak die aanvankelijk in Duitsland en later in Twente was gevestigd.

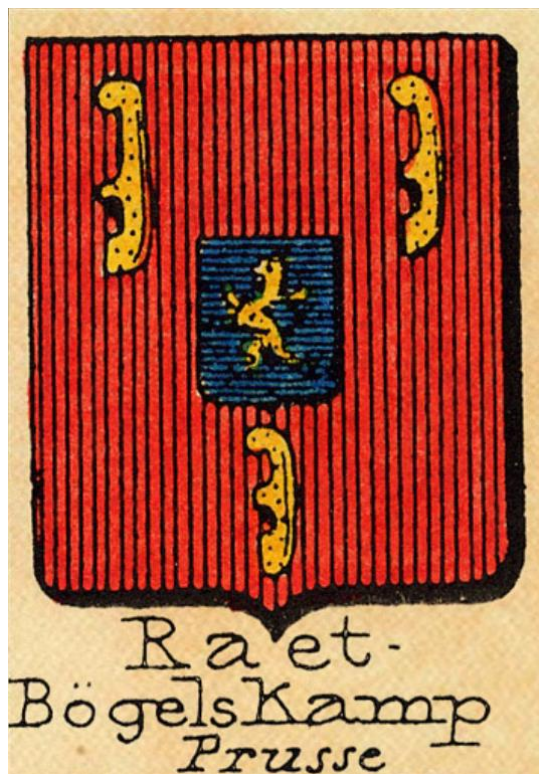
De Raet-Bögelskamp, Duitsland / Twente

Evenals De Raet van de Voort komt ook deze tak voort uit de oude burgemeestersfamilie in Zaltbommel. In dit geval komen de afstammelingen echter in Duitsland terecht. Vanwege een huwelijk viel de havezate Beugelskamp, ook wel Bögelskamp, in het Twentse Denekamp in de 18e eeuw aan de familie De Raet toe [afb.1](#). Vanaf dat moment is dit geslacht zich daar naar gaan noemen. Het erfgoed wordt in 1819 wegens schulden verkocht. In 1833 sterft de tak De Raet-Bögelskamp uit. Rietstap neemt desondanks hun wapen op in zijn *Armorial Général* uit 1884 [afb. 2](#). Ook hier het hartschild. Het model schaats is moeilijk te duiden. Ik vermoed dat een damesschaats met lage krul, hielbakje en wreefriem wordt bedoeld.

Puntschaats met voet- en wreefriem?

Eerder verscheen een afwijkend wapen in het *Wappenbuch der preussischen Monarchie* (1828-1870) onder de naam *Freiherren von Raet* [afb. 3](#). Vanwege het hartschild wordt hiermee kennelijk ook De Raet-Bögelskamp bedoeld. Mogen we hier puntschaatsen met voet- en wreefriemen in herkennen? Gespen in de riemen zijn niet afgebeeld.

2. Wapen De Raet-Beugelskamp met drie dameschaatsen en een blauw hartschild met klimmende leeuw. Ontleend aan de weergave in de *Armorial Général* van J.B. Rietstap. Bron: genealogie.com

3. Wapen Freiherren von Raet. Mogelijk wordt bedoeld De Raet-Bögelskamp.

Bron: *Wappenbuch der preussischen Monarchie* (1828-1870).

Puntschaatsen met voet- en wreefriem?

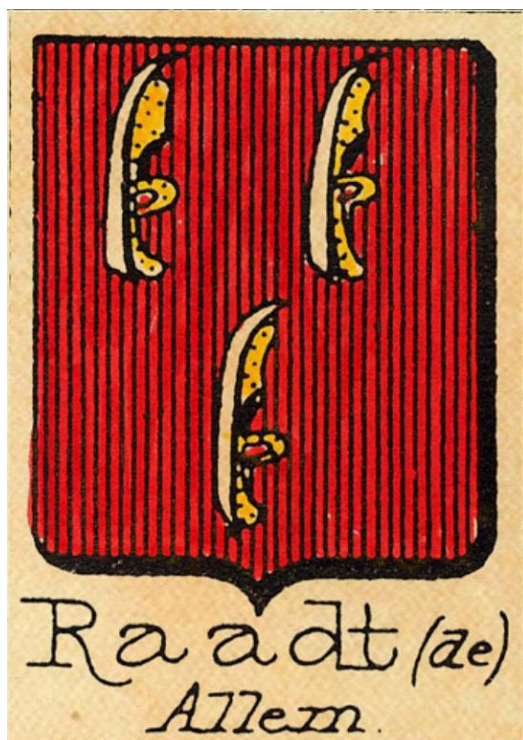
Nog een Duitse De Raadt

Rietstap nam in het genoemde *Armorial Général* nóg een Duits wapen met schaatsen op [afb. 4](#).

Nu gaat het overduidelijk om een damesschaats met voetkap, hielcup en wreefriem. Gespen zijn niet zichtbaar.

Het hartschild met leeuw ontbreekt, dus de tak De Raet-Bögelskamp kan hier niet zijn bedoeld. Was dit het wapen van de familie waaruit de eerder genoemde genealoog Jean Théodore de Raadt voortkwam? Wordt vervolgd.

Niko Mulder

4. Wapen van een onbekende Duitse familie De Raadt. Damesmodel met voetkap, hielbakje en wreefriem. Ontleend aan de weergave in de *Armorial Général* van J.B. Rietstap, 1884.

Bron: genealogie.com

Schaatsen uit Frankrijk

Fred de Vegt wil graag dat er in elke *Kouwe Drukte* aandacht wordt geschonken aan één bijzonder model schaatsen. Zijn eigen, vermoedelijk Franse krulschaatsen zijn hiervoor een eerste aanzet. Het is uiteraard Fred's bedoeling dat andere verzamelaars zullen volgen.

Deze schaatsen zijn heel fijn en sierlijk gemaakt. Ze lenen zich niet voor het krachtige en snelle rijden van mannen; ze passen veel beter bij de ingetogen afzet van dames.

De schaatsen zijn heel fijn afgewerkt en waren ongetwijfeld een duur product. Eenvoudige mensen konden zich dit soort schaatsen in de 19^e eeuw zeker niet veroorloven. Ik ben er van overtuigd dat ze in voorname kringen zijn verworven en zijn gebruikt op de gracht van een burcht of kasteel. Ik denk daarbij aan Frankrijk, omdat afbeeldingen met dergelijke schaatsen in die richting wijzen.

De schaatsen zijn 32 cm lang en de krul is 7,5 cm hoog. Ze hebben een dunne, vermoedelijk eikenhouten voetstapel met aan de onderzijde een messing hakplaat. De stapel is 6 à 10 mm dik. De schaatsen zijn ongemerkt. Zowel de

grote krul aan de voorzijde als de kleine aan de achterzijde draaien bijna volledig een slag door. Deze schaatsen hebben ooit aan Haye Kedde en mogelijk ook René Diekstra toebehoord.

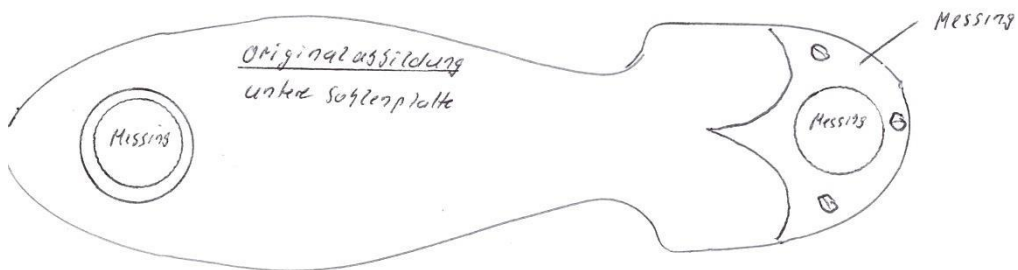
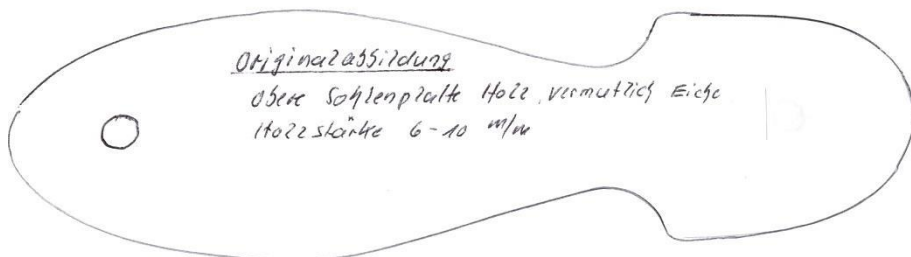
Fred de Vegt

Le Suprême Bon Ton, N.º 9.

à Paris chez Martinet Libraire, Rue du Croix St Honoré

Schaatsen van de Amsterdamse schaatsenverkoper S. Lapidaire – een reactie

Naar aanleiding van de vraag van Jos Pronk in *Kouwe Drukke* 61 heb ik mijn paar schaatsen met het naamstempel S. Lapidaire opgediept. Mijn paar is geheel verschillend van het paar van Jos Pronk.

In goede staat, met mankementen

De schaatsen zien er tamelijk robuust uit. Ze verkeren allebei in goede staat. Niet geroest, nog redelijk in de lak. De voetstapel is aan de bovenkant wel kaal en aan de onderkant van de voetstapel van beide schaatsen is een scheur in het hout achter het achterste riemgat met spijkertjes gerepareerd. Bij de rechterschaats is aan de rechterkant van de voetstapel een stuk van het hout afgebroken. De voetstapel is eenvoudig en loopt enigszins taps toe. In die voetstapel zitten twee riemgaten. Van het montuur zijn

alleen de twee teenleertjes nog aanwezig. De korte schenkel is door middel van een kramschroef met een ronde bout met vier punten aan de voetstapel bevestigd.

Aan de voorkant loopt de schenkel uit in een gesmede punt. De hals van de schenkel is naar het uiteinde toe breed uitlopend, geheel met hout bekleed. Aan de rechterkant van beide schenkels is de naam S. Lapidaire ingeslagen. De beide schenkels zijn 3 mm dik en naar achter

toe uitgesmeed tot ongeveer 2,5 mm. Ze zijn onder een hoek van enkele graden geslepen. In de voetstapel van de linkerschaats is, ondiep, een L uitgesneden. In de rechterschaats staat niets. Op de hals van die linkerschaats staat een R, aangebracht met inkt of verf. In *Van Glis tot Klapschaats* maakt Wiebe Blauw melding van initialen op West-Friese schaatsen. Is deze R daartoe te rekenen?

Conclusie

Aan de hand van de hier gesignaleerde kenmerken en de beschrijvingen in *Van Glis tot Klapschaats* determineer ik de schaatsen voorlopig als Noord-Hollands-Friese schaats.

Voorlopige, weinig opzienbarende, conclusie: waarschijnlijk kocht meneer S. Lapidaire zijn schaatsen in bij meer dan één fabrikant. Op grond van de bevindingen van Jos Pronk in zijn artikelje in *KD* 61 kunnen we de schaatsen in ieder geval plaatsen in de periode 1871-1920. Wie waagt zich aan een nadere precisering?

Jan de Wit

Hollands versus Duits?

Volgens Louis de Rijk, zelf in het bezit van een paar schaatsen van Lapidaire dat identiek is aan het paar van Jos Pronk, zijn de schaatsen van Jan de Wit ook echt in Noord-Holland gemaakt. De Lapidaires van Jos en hemzelf zijn naar zijn inzicht Duitse schaatsen.

Redactie

In *Kouwe Drukke 61* gaf ik een overzicht van nieuwe **merkjes** die zijn opgenomen op *Schaatshistorie.nl*. Op de site staan ook de foto's van de schaatsen erbij. In de digitale nieuwsbrief *Schaatshistorie.nl* van 13 januari jl. werden meer nieuwe merkjes getoond, die inmiddels zijn opgenomen. In die nieuwsbrief werd ook aandacht gevraagd voor de prachtige **ijs-wegenkaarten** die Matthy van Klaveren op de website heeft gezet. Door op de kaart te klikken kan men inzoomen op details; echt magnifiek! Ook werd u geattendeerd op de fotopagina met afbeeldingen van **de eerste houten schaatsen**. Als u ze nog niet hebt gezien, ga naar de Homepage > De Schaats > De eerste houten schaatsen en dan naar Afbeeldingen oudste houten schaatsen.

En heeft u de **Zaanse IJskronieken** al gelezen? Beslist doen! Ga naar Homepage > Winterweer en dan Dagboek van de winters 1928-1979.

Foto's van merktekens en schaatsen

Er zijn door diverse Poolsterleden weer veel foto's van nieuwe merkjes van schaatsenmakers en -verkopers aangeleverd, waaronder:

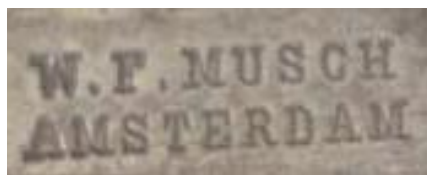
door Wout Griffioen

door Jos Pronk

door Jan van Eijk

door Louis de Rijk

Ook maak ik uit opmerkingen van begunstigers op dat aan *Schaatshistorie.nl* zeker nog foto's

van 100 à 200 merkjes kunnen worden toegevoegd.

Helaas heeft niemand nog afbeeldingen ingestuurd van de merkjes **J. NOOITGEDAGT** en **J. NOOITGEDAGT & ZN**, dus zonder de toevoeging IJlst of Ylst. Kijk uw collectie erop na!

Als u het overzicht Merktekens kunt aanvullen, zend dan uw foto's in via *Schaatshistorie.nl* of rechtstreeks naar fritslocher@gmail.com.

Jaarverslag Amsterdamsche IJclub

Ook heel bijzonder is het **handgeschreven jaarverslag** van de Amsterdamsche IJclub over het seizoen **1892-1893**. Daarin staan de uitslagen van het eerste officiële wereldkampioenschap uit 1893 met Jaap Eden als winnaar. Kijk via Homepage > IJclubs en IJsbonden > Amsterdamsche IJclub en dan bij Bestuur Amsterdamsche IJclub.

Jaap Eden

Ron Couwenhoven en Marnix Koolhaas leverden veel historische informatie over Jaap Eden voor het promotiedorp van de Coolste Baan in het Olympisch Stadion. Daar werd van 9 tot 11 maart het wereldkampioenschap langebaanschaatsen allround gehouden. Dit was in Amsterdam omdat 125 jaar geleden Jaap Eden in 1893 in die stad op het Museumplein de eerste officiële wereldkampioen schaatsen werd. Ron en Marnix zonden hun nieuwe informatie over Jaap Eden ook in voor *Schaatshistorie.nl*. Daaronder afbeeldingen van een **gouden penning** die Koningin Wilhelmina aan Jaap Eden schonk in 1896. Kijk via Homepage > Schaatsenrijd(st)ers > Jaap Eden en dan bij Prijzen Jaap Eden.

Frits Locher

De gietijzeren schaatsenrijder

Menig verzamelaar zal de hier afgebeelde modellen wel kennen, of in bezit hebben. Op veilingssites zoals Marktplaats komen ze dikwijls voorbij. Enkele musea hebben ze op hun beeldbank staan.

De omschrijving van deze schaatsmodellen gaat terug tot 1925. Genoemd worden de schaatsfabrikanten Nijdam en Vonk, als zouden zij deze gietijzeren schaatsers gebruikt hebben voor reclamadoeleinden. Toch maar eens uitgezocht of dat het werkelijke verhaal is.

Overijssels initiatief

Reinder Keulen zit in de jaren zestig in het bestuur van de IJscub Twenthe en ook in het gewest Overijssel van de KNSB. Als venoot van de N.V. IJzergieterij en Machinefabriek W. ten Cate en Zn. te Almelo wordt hij directeur in Heerenveen, als er daar een filiaal wordt gesticht onder de naam Friese IJzergieterij.

De heer R. KEULEN
...directeur...

Keulen raakt vervolgens betrokken bij de aanleg van de open kunstijsbaan in Heerenveen. Hij gaat goed om met Jeen van den Berg. Beiden maken deel uit van een groep actieven voor de nieuwe ijsbaan.

Bij Reinder Keulen komt eind 1967 het plan vandaan om met gietijzeren schaatsmodellen meer geld te genereren voor de jonge schaats-talenten in Nederland. Vanuit de KNSB is er te weinig aandacht voor die generatie. Het meeste geld gaat op aan de eigen organisatie, training- en reiskosten van zowel kernploegleden als de staf, en uiteraard de kosten van de wedstrijden in het buitenland.

Ard, Keessie en ... Stien!

De 26-jarige Nico Vlemmix, zoon van bedrijfsleider Willem Vlemmix van de Friese IJzergieterij in Heerenveen, ontwerpt de modellen. Het gaat

om afbeeldingen van Ard Schenk *boven*, Kees Verkerk *onder* en - in een kleinere oplage - nog een derde model van Stien Kaiser. Dat laatste beeldje ken ik niet. Er wordt door een aantal personen naar gezocht, maar tot nu heb ik daarover nog geen reactie gekregen. Welke Poolsterverzamelaar kan mij een afbeelding van de gietijzeren Stien bezorgen?

Doosje

De drie schaatsenrijdertjes worden zowel in Almelo als Heerenveen gegoten. Na het gieten gaan de ruwe stukken naar de Regionale Sociale Werkplaats. Daar worden ze geslepen en van

een zwarte lak voorzien. Doosje er omheen en klaar.

Een maquette kost een rijksdaalder en na aftrek van alle kosten blijft er een gulden over voor de gewestelijke fondsen.

Van de 850 bij de KNSB aangesloten ijsclubs wordt verwacht dat zij zich gaan inzetten voor de verkoop ervan.

Diefstal

Volgens een dochter van de in 2006 overleden heer Keulen werden er al schaatsertjes aangeboden nog voordat de actie van start ging: diefstal uit de voorraad.

Tevens is er een beperkt aantal schaatsenrijders gegoten in brons. Dit was niet voor de verkoop maar voor een groep getrouwen en familie.

Opgeklapte aantallen?

Begin 1968 zijn er al enkele duizenden exemplaren van de gietijzeren schaatser gemaakt.

Het is niet duidelijk geworden hoeveel stuks er uiteindelijk zijn verkocht. De aantallen die worden gemeld lopen nogal ver uiteen.

In een uitgebreid verslag door Karel Kers in *De Telegraaf* van 16 februari 1968 wordt beweerd dat ongeveer 25.000 exemplaren de weg naar de huiskamer al hebben gevonden. En dat op

een moment dat de eigenlijke actie nog moet beginnen! Uiteindelijk hoopt men, wanneer alle ijsclubs zich gaan inspannen, dat het kwart miljoen wordt overtroffen.

Overigens verschijnt er in de *Schaatskroniek*, het bondsorgaan van de KNSB, over deze actie slechts een mededeling ter grootte van een luciferdoosje.

Relatiegeschenk

In 1971 is deze schaatsmaquette het relatiegeschenk van het gemeentebestuur van Heerenveen. Of het een restant is van de oude oplage van de eerder genoemde actie, of dat dit model hiervoor speciaal is vervaardigd bij de Friese IJzergieterij, is bij navraag niet bekend.

Abraham

Gezien de leeftijd van de maquette, heeft hij dit jaar Abraham gezien.

De bewering dat de gietijzeren schaatsenrijdertjes al voor de oorlog een reclame-object van de firma's Nijdam en Vonk waren is onjuist gebleken. De maquettes zijn daardoor niet alleen veel ouder ingeschat, maar werden ten onrechte ook als zeldzaam gepresenteerd en daardoor voor meer geld aangeboden dan zij in feite waard waren.

Aad van den Ouweelen

Informanten:

Nico Vlemmix

Zoon en dochter van Reinder Keulen

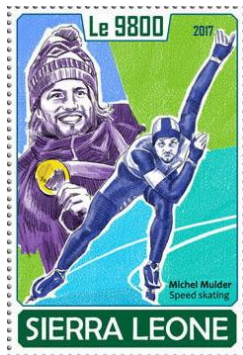

Posten en Stempels 27

Het is al weer een tijd geleden dat ik een bijdrage deed. Er was helaas gewoon weinig te melden. In 2016 vond ik nog een mooi velletje met Sven Kramer van Guinee Bissau. Het hele jaar 2017 was een mager schaatspostzegeljaar.

Tchad en Sierra Leone komen met velletjes die de spelen uit Sochi eren met daarop Michel Mulder. Het zijn beide velletjes met vier sporters, maar ik laat hier alleen 2x Michel zien.

Turkije was het gastland voor de Winter Universiade in Erzurum. Een leuk stempel, al werden er tijdens deze spelen geen schaatswedstrijden langebaan gehouden.

Japan doet overigens zijn best dit jaar, want komt ook met een stempel ter gelegenheid van brievenschrijfdag gedateerd 29-11-25. Dit staat voor het 29e jaar van de huidige keizer - de periode heet nu Heisei - en november 25. Deze telling gaat door tot het jaar waarin de nieuwe keizer aantreedt. Dan heb je in één jaar een telling van Heisei en een 1 vanaf dag van aantreden van de volgende keizer. Zo leer je al postzegelende toch weer hele andere dingen dan je kan bedenken.

Het is mij nog niet eerder gebeurd, maar van 2017 heb ik met kerst geen schaatsers op een zegel of stempel gevonden.

Pyeongchang

Voor een opleving in het postzegelaanbod zorgen altijd de Olympische Spelen.

Op 1 november 2017, honderd dagen voor de Spelen, start Zuid Korea met de uitgifte van zegels. Een mooi velletje met de Gangneung

Voor de Asian Winter Games in Sapporo, geeft Japan een velletje uit met daarin een schaatser. Ik heb lang zitten turen, maar het is zo wazig dat ik geen idee heb wie het zou kunnen zijn.

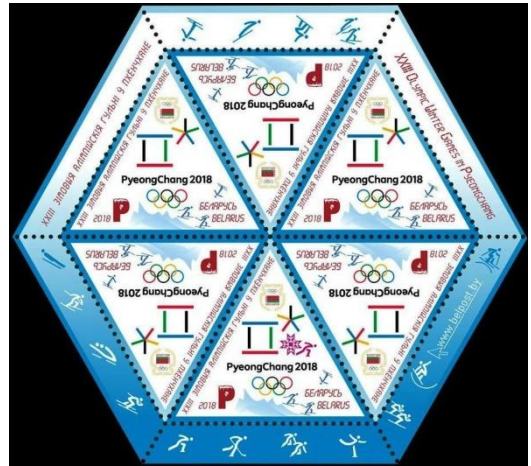
Oval en zegels met de mascotte als langebaan-schaatser.

Op 12 januari 2018 volgt **Estland** met een schaatser, waarvan Hans Bollweg en ik het idee hebben dat het Mika Poutala zou kunnen zijn. Of herkent u er een andere rijder in?

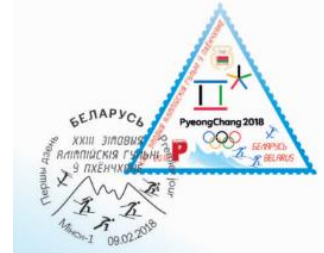

Ukraine komt met een ronde zegel op 23 januari. Je moet even

zoeken, maar de schaatser staat er rechts op de fakkel als logo op.

Ook **Wit Rus-**
land maakt er op 9 februari een zoektocht van: er staat een klein schaatslogo in de rand van het zeshoekige vel en er staat er één in het eerstedagstempel.

Voor de zegel en stempel uit **Polen**, uitgegeven op 1 februari, is een andere zoekvaardigheid nodig. Je moet weten dat *łyżwy* schaatsen betekent dan vind je dat in de rand van het velletje en in het stempel. De overige symbolen betekenen: medaille, berg, stadion, sneeuw, skiën, finishen, doel en route.

Ik zit nog een beetje na te genieten van al het moois van de Spelen en hoop dat het Canada, Japan, Noorwegen en Korea weer inspiratie geeft voor mooie schaatszegels.

Caroline van Staaveren

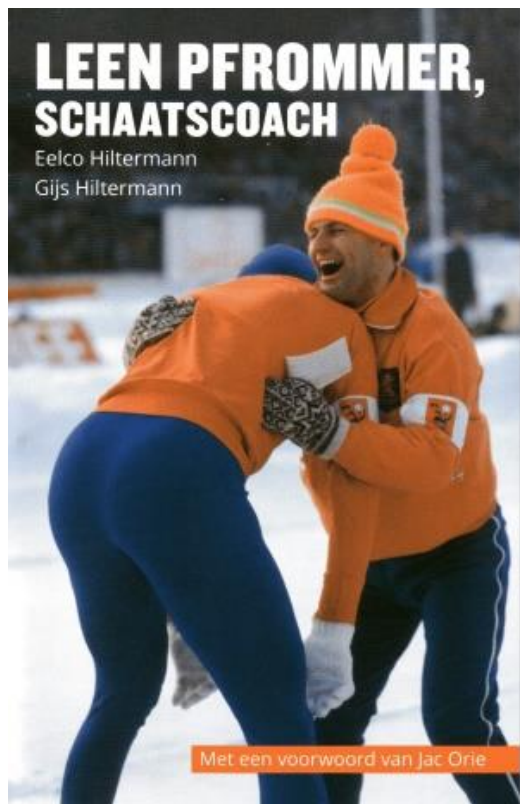
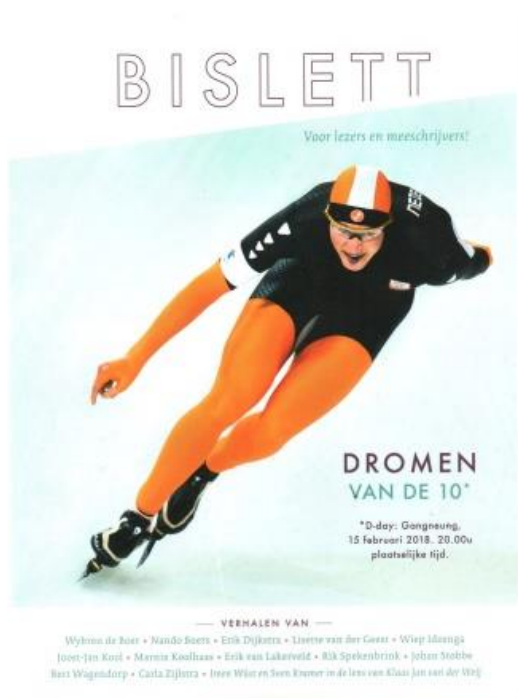
Boek en Zopie 62

Hadden we eigenlijk wel tijd voor het lezen van schaatsboeken in deze Olympische winter? Met daaropvolgend Koning Winter als nakomertje? Even bijlezen, het kan alsnog, want een boek dooit nooit weg. Martin van der Bij zet je op het goede spoor.

Bislett, voor lezers en meeschrijvers

De tweede editie van Bislett verscheen aan het eind van 2017. Geen boek, geen tijdschrift, maar iets daar tussenin. Veertien verhalen uit de schaatssport door dertien verschillende auteurs. Verhalen over schaatsers uit het heden en verleden. Hoe lukte het bijvoorbeeld de onzekere Johan Olav Koss om, met hulp van een psycholoog, zich te ontpoppen tot de held van de Olympische Spelen in Hamar? Of hoe komt de Zwitser Marcel Bosker als Nederlander aan de nationale top? Wil je misschien meer weten over het Noord Koreaanse schaatsen? Je vindt het in Bislett.

160 pagina's, paperback, met diverse foto's in kleur. Te koop in diverse boekhandels voor € 12,50

Leen Pfrommer, schaatscoach – Eelco Hiltermann en Gijs Hiltermann

Een van de meest succesvolle schaatscoaches van Nederland kreeg deze winter zijn eigen biografie. Op heel leeswaardige wijze komen veel “oh ja”-momenten voorbij van de carrière van Pfrommer en de schaatsers die hij begeleidde. Hij stond aan de wieg van het tijdperk Ard-en-Keesie en stond bekend als kampioenenmaker. Met een voorwoord van die andere succescoach, Jac Orie.

152 pagina's, zwart-wit, paperback. Verkrijgbaar in diverse boekhandels voor € 16,50

Voor Spek en Bonen, 125 jaar IJclub Voorwaarts Katwijk – Gerard van Beelen

Weer een jubilerende ijsclub, ditmaal uit Katwijk. IJclub Voorwaarts greep deze gelegenheid aan om een prachtig jubileumboek te maken. Een boek dat ook de voorgeschiedenis van het Katwijkse schaatsen en de andere ijsclubs die er in Katwijk waren een plaatsje geeft.

168 pagina's, full color, hard cover. Te bestellen voor € 17,50 via:

<https://ijsclubvoorwaartskatwijk.nl/schaatsen-nieuws/jubileumboek-voorwaarts-te-koop/>

Martin van der Bij

Sipke's Elfstedentocht / Sipke syn Alvestêdetocht – Lida Dijkstra

Dankzij Pake Piper mûs en zijn ondeugende kleinzoon Sipke krijgen we toch nog een beetje Elfstedentocht in 2018. Het gaat hier natuurlijk om een kinderboekje, een luxe gouden boekje om precies te zijn, met versjes in het Fries en Nederlands van Lida Dijkstra. Daarbij komt de eerstgenoemde taal veel oorspronkelijker over. 'Hup! Redens út it fet' wordt vrij vertaald: 'als hij de deur uitgaat'. Dat lijkt er niet op, maar het moet nou eenmaal rijmen ...

Met Elfstedenroute en 'stempelkaart' waarmee je in elk van de elf steden tot 1 oktober 2018 wat lekkers kunt krijgen. Leuk voor de kleintjes!

26 kleurrijke pagina's met illustraties van Harmen van Straaten.

Te koop in de boekhandel voor € 7,50.

Jaap - een wondermens als vader

In januari 2018 verscheen Jaap. In dit kinderboek voor de leeftijd van 10 tot 14 jaar verplaatst Daniël Rewijk zich in Japi, de zoon van Jaap Eden. Japi kende zijn vader als een gebroken man en verloor hem al op jonge leeftijd.

Rewijk maakte er een geromantiseerd verhaal van dat berust op historische feiten.

92 pagina's, paperback, geïllustreerd, € 14,95

Niko Mulder

Oplossing kerstcryptogram 2017

Moeilijk ..., makkelijk ..., was het te doen dit keer? Het oplossen van een cryptogram is echt even puzzelen en stoeien met woorden. Wie die moeite neemt, maakt kans op de hoofdprijs en eeuwige roem. Zeven leden stuurden de goede oplossing in van het kerstcryptogram.

Matthy van Klaveren was één van de goede inzenders, maar trok zich terug voor de hoofdprijs. Als redactielid zou hij mogelijk over 'inside information' kunnen beschikken. Dit geldt tevens voor Theodoor van der Kooi, die wel meelootte. Neemt u van mij aan dat deze mensen niet voortijdig aan de oplossing konden komen.

De goede inzendingen kwamen dit keer van de volgende leden:

Jan Gores, Matthy van Klaveren, Frits Locher, Ad Oostveen, Karen Davidse, Theodoor van der Kooi, en Simon Verschueren. Allen proficiat!

Even een notitie voor horizontaal 5. Als antwoord had ik bedacht 'ijsbond' maar 'ijsclub' reken ik ook goed.

En de winnaar is dit keer ... Karen Davidse. Karen van harte gefeliciteerd, je krijgt een te-

goedbon van € 15,00 die je kunt inzetten bij een Poolsterveiling, of een cadeaubon voor die prijs.

Harry Karssies

Oplossing:

Horizontaal

3 ze lopen op rolletjes > *skeelers*

5 vereniging van 'kouleiders' > *ijsbond of ijsclub*

7 grutten uit Zwolle > *Gorter*

8 komt deze schaatsenmaker uit Scandinavië? >

Noorman

9 gladde vissen op het ijs > *aaltjesschaats*

12 de grote gestroomlijnde auto krijgt een zetje >

duwslee

13 draaiende trekwind in de Alblasserwaard >

molentocht

14 zij sloeg in Nagano de spijker op zijn kop > *Timmer*

Verticaal

1 ongelovige gouddeiver van Lake Placid > *Heiden*

2 het eten van een sorbet is een plezierige bezigheid >

ijsvermaak

4 ijskostuum > *schaatspak*

6 tijdelijk werk > *kortebaun*

10 wanneer deze oud-schaatser een el toevoegt kan hij er op schaatsen > *schenkel*

11 deze schaatser stuurt zijn moeder een kaartje >

Postma

IJsbaanbel van Hoogezand naar Sappemeer

De ijsbaan in het Westerpark in Hoogezand bezat een koperen bel, die werd geluid als bij wedstrijden de laatste ronde inging.

In de jaren vijftig werd de baan opgeheven. De bel kwam via zijn oom Willy terecht bij Rex de Haan, die het object aanbood aan de Historische Vereniging Hoogezand-Sappemeer, waar hij lid van is. De HVHS hoefde niet lang na te denken over een goede bestemming en kwam uit bij een uitgelezen locatie voor dit stukje streekgeschiedenis: het Groninger Schaatsmuseum van Alex Kampinga. Het gebaar zal Alex als muziek in de oren hebben geklonken!

Redactie

De heer Rex de Haan (links) overhandigt de ijsbaanbel aan Alex Kampinga.

Foto Wim A.H. Rozema

Kouwe Drukke

Kouwe Drukke is een uitgave van Stichting De Poolster, verzamelkring van schaatsen en winterse objecten en verschijnt driemaal per jaar. Misdrukken, bezorgfouten en dergelijke melden bij:

Martin van der Bij ☎ 06-18062669 ✉ administratie@stichtingdepoolster.nl

Redactie-adres

Niko Mulder, Schoener 48-01, 8243 XT Lelystad; ✉ redactie@stichtingdepoolster.nl

Redactieleden Kouwe Drukke

■ Matthy van Klaveren	☎ 0251-241492	✉ matthy.klaveren@online.nl
■ Theodoor van der Kooi	☎ 030-6046362	✉ theodoorvanderkooi@12move.nl
■ Niko Mulder	☎ 0320-251663	✉ n.mulder@hccnet.nl

Druk

Drukkerij Jubels bv, Amsterdam

Bestuursleden Stichting De Poolster

■ Frits Locher (<i>voorzitter</i>)	☎ 06-15114470	✉ voorzitter@stichtingdepoolster.nl
■ Peter Bloemendaal (<i>secretariaat en ledenadministratie</i>)	☎ 0318-417583	✉ secretariaat@stichtingdepoolster.nl
Groenestraat 58, 6721 JC Bennekom		
■ Martin van der Bij (<i>penningmeester</i>)	☎ 06-18062669	✉ administratie@stichtingdepoolster.nl
■ Alex Kampinga (<i>contactpersoon veilingen</i>)	☎ 0598-398002	✉ veilingcommissie@stichtingdepoolster.nl

Website Stichting De Poolster

<http://www.verzamelkringdepoolster.nl>

■ Maarten Dijkstra	☎ 072-5610916	✉ webredactie@verzamelkringdepoolster.nl

Website Schaatshistorie.nl

<http://www.schaatshistorie.nl>

■ Frits Locher	☎ 06-15114470	✉ redactie@schaatshistorie.nl

Lidmaatschap

Het lidmaatschapsgeld dient eens per jaar rond 1 juli te worden betaald. Verzamelaars of geïnteresseerden die zich willen aansluiten worden verzocht € 30,- over te maken op rekeningnummer NL55INGB0004324260 en BIC: INGBNL2A t.n.v. Stichting De Poolster met vermelding van naam en lidmaatschapsgeld 2017-2018. Graag dan ook uw adresgegevens doorgeven aan: secretariaat@stichtingdepoolster.nl.

Kopij

Voor Kouwe Drukke nummer 63, oktober 2018, moet de kopij uiterlijk 1 augustus 2018 binnen zijn. Bij voorkeur per e-mail (als bijlage), handgeschreven of getypt mag ook. Kleine berichtjes kunnen ook worden doorgebeld. Aanwijzingen voor het aanleveren van kopij zijn verkrijgbaar bij de redactie. De redactie kan artikelen om diverse redenen weigeren, inkorten of doorschuiven naar een volgende uitgave.

De artikelen in Kouwe Drukke mogen zonder schriftelijke toestemming van de auteurs niet worden gebruikt voor andere publicaties.

